

BİRDERGİ

Sayı:9 / Tarih: 17 Ağustos 2026

ADALET - HÜRRİYET - MUSAVVAT - UHUVVET

www.birder.org.tr

BİRDER
AKADEMİ

BİRLİK VE İLERLEME
DÜŞÜNCE DERNEĞİ

BİRDER AKADEMİ

Birder Politika - Tarih - Kültür - Sanat - Bilim e-bülten Yayını / Sayı: 9 / Tarih: 17 Ağustos 2026

www.birder.org.tr

BİRDERGİ

Birlik ve ilerleme Düşünce
Derneği Adına İmtiyaz Sahibi
Müjdat ÖZTÜRK

Genel Yayın Yönetmeni/
Editör
Anıl KARA

Dizgi-Grafik Tasarım
Muhammed Niyazi ALPAY

Yayın Kurulu

Müjdat ÖZTÜRK

Anıl KARA

Umut Kaan KİLİM

Muhammed Niyazi ALPAY

Mehmet ÖZTÜRK

Doğan ÖZTÜRK

İlayda AYAZ

Meltem CAMBUL MERT

Görüş ve önerileriniz için
birder@birder.org.tr

Dergimizde yayımlanan makaleler kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.
Gönderilen yazılar yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez.
Yayımlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

BİRDER

BİRLİK VE İLERLEME DÜŞÜNCE DERNEĞİ

YAYIN ORGANIDIR

BİRDER AKADEMİ

İçindekiler

Genel Başkan'dan	4	Birder'e Dair <i>Müjdat ÖZTÜRK</i>
Yayın Yönetmeninden	5	Birdergi'ye Dair <i>Anıl KARA</i>
İttihatçılık Üzerine	6	İttihatçıların Milliyetçiliği Üzerine: Osmanlıcılık mı Yoksa Türk Milliyetçiliği mi? <i>Müjdat ÖZTÜRK</i>
Gündem	9	Çöp Vatan <i>Samet REİS</i>
Politika	10	Ortadoğu'nun Yeni Misafiri, Yeni Dünya Düzeninin Başaktörü: Çin <i>Ayşe DENİZ</i>
Toplum ve Kadın	11	Bâciyân-ı Rûm <i>Kader ERTUĞRUL</i>
Ekonomi	12	Vatandaşlık Maaşı Sosyal Devletin Zirvesi mi Üretim Ekonomisinin İflası mı? <i>Miri KALEM</i>
Tarih ve Ekonomi	15	Paranın Hafızası: XVI. Yüzyıl Rusya'sından 2026 Türkiye'sine <i>Abdüssamet DALKIRAN</i>
Gündem	17	Tandoğan Notları <i>Fahrettin ACAR</i>
Tarih	20	Birinci Dünya Savaşında Kafkasya Cephesi <i>İsmail Can ÖKTEM</i>
Biyografi	24	Ziya Gökalp <i>Umut Kaan KİLİM</i>

Genel Başkan'dan; BİRDER'E DAİR

Müjdat ÖZTÜRK
BİRDER Genel Başkanı

Bir düşüncenin sadece siyasi faaliyetlerle iktidar olamayacağı gerçeğinden hareketle Türk Milliyetçiliğinin Sivil Toplum alanında da varlık gösterebilmesi, fikir ve düşünce üretmesi, projeler geliştirmesi, kültür, sanat ve edebiyat alanında da toplumsallaşması ve milletle buluşması adına **BİRDER** ortaya çıkmıştır.

Kuruluş motivasyonu Türk Milliyetçiliğinin siyasal alandaki gücüyle orantılı toplumsal etki alanına sahip olamayışı düşüncesidir.

Kurucu kadro, Türk Milliyetçilerinin siyasal sahaya sıkıştığını ve Türk Milliyetçiliği düşüncesinin toplumla istenen biçimde buluşmadığını, milliyetçi düşüncenin ürettiği kavramların, fikirlerin daha topluma ulaşmadan kaybolup, buharlaştığı olgusu ile harekete geçmiştir.

Bu düşünceden hareketle BİRDER;

- Türk Dünyasına nasıl hizmet edebiliriz,
- Türk Birliği Ülküsünü nasıl yaşatabiliriz,
- Türk Milliyetçiliğinin tarihsel referanslarından güç alarak
- Geleceği nasıl kurgulayabiliriz sorularına birlikte cevaplar aramış,
- Türk Milliyetçiliğinin yenilenmesi, gelişmesi daha geniş kitlelerle buluşabilmesi için kurulmuştur.

BİRDER' in hedefleri;

- Türk aydınlanmasını gerçekleştirmek;
- Türk varlığının, Türk kimliğinin ve Türk kültürünün korunması, gelişmesi;
- Türk Milletinin dili, dini, tarihi, kültürü hakkında araştırmalar yapılması;
- Türk varlığının ve kültürünün geleceğe taşınması yolunda çalışmalar yapılması;
- Türk Milliyetçiliğinin ideolojik yenilenme sürecine katkı sağlanması;
- Türk Milletinin birlik ve beraberliğini sağlamlaştıracı, sosyal dokuyu artıracak çalışmalar yapılması;
- Türkiye ve Türk Dünyası arasında kültürel sosyal ve iktisadi bütünleşmeye katkı sağlanması;
- Türk Milletinin refahını, güvenliğini güçlendirecek faaliyetlerde bulunulması;
- Türk demokrasisine katkı sağlanması ve demokratik siyasetin yerleşmesi konusunda çalışmalar yapılmasıdır.

BİRDER herhangi bir partiye bağlı olmamakla beraber Türk Milliyetçiliği Fikir Sistemine inanır, Türk Milletinin menfaatlerini ve çıkarlarını öncelik alır.

BİRDERGİ'YE DAİR

Değerli Okuyucular,

Birlik ve İlerleme Düşünce Derneği olarak, bugüne kadar sizlerle paylaştığımız e-bültenimizi artık **BİRDERGİ** adıyla yayımlamaya devam ediyoruz.

BİRDERGİ, derneğimizin faaliyetlerini, etkinliklerini ve üyelerimizin kaleme aldığı yazıları daha düzenli ve kalıcı bir şekilde sizlere ulaştırmak amacıyla hazırlanmıştır. İnternet sitemiz üzerinden yayımlanan bu çalışma, zaman içinde gelişerek daha kapsamlı ve nitelikli bir dijital yayın hâline gelmeyi hedeflemektedir.

Bu aşamada **BİRDERGİ**, derneğimizin çalışmalarını duyurmak, düşüncelerimizi paylaşmak ve üyelerimiz arasındaki iletişimi güçlendirmek amacıyla hazırlanmaktadır. İlerleyen dönemlerde içerik çeşitliliğini artırarak daha zengin bir yayın ortaya koymayı amaçlıyoruz.

Bu yayının hazırlanmasına verdikleri destek dolayısıyla Genel Başkanımız Sn. Müjdat Öztürk ve yönetim kurulu üyelerimize teşekkür ederim.

BİRDERGİ'nin, derneğimizin fikir dünyasını ve çalışmalarını daha geniş kitlelere ulaştıran faydalı bir platform olmasını temenni eder, tüm okuyucularımıza saygılarımı sunarım.

Anıl KARA

Genel Yayın Yönetmeni

Editör

İTTİHATÇILARIN MİLLİYETÇİLİĞİ ÜZERİNE: OSMANLILIK MI YOKSA TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ Mİ?

Müjdat ÖZTÜRK

Son dönemde İttihat ve Terakki ile Türk Milliyetçiliği arasındaki ilişkiyi belirsizleştirme, bulanıklaştırma, Osmanlılık kavramı üzerinden İttihatçıların milliyetçiliğini tartışmaya açma ve Türk Milliyetçisi zihinlerde şüpheler oluşturulmaya çalışılmaktadır. Oysa bir siyasi hareketin milliyetçilik çerçevesinde değerlendirilmesi yapılırken tarihsel koşullar, politikalar, eylemler ve davranışlar dikkate alınmalıdır. İttihat ve Terakki ile Türk Milliyetçiliği arasındaki bağın daha iyi anlaşılabilmesi için Türk kavramının, Türk kimliğinin ve Türk Milliyetçiliğinin hangi süreçlerden geçtiği doğru bilinmelidir.

Bir millet tanımlaması olarak Osmanlılık, Tanzimat döneminde gelişen ve Jön Türkler tarafından savunulan bir fikir akımıdır. Teritoryal milliyetçilik, diğer bir ifadeyle “vatan odaklı milliyetçilik” açısından ele alınması gereken Osmanlılık düşüncesi, yüzyıllardır birlikte yaşamakta olan Osmanlı vatandaşları için Osmanlı topraklarının kutsallığını, bu kutsal vatanı yaşayan bütün halkların bir Osmanlı Milleti oluşturduğu varsayımına dayanmaktadır. Osmanlıyı parçalamadan ayakta tutma arzusunun somut yansıması olan Osmanlılık düşüncesi ile Osmanlı bünyesindeki bütün milliyetler tatmin edilerek bağlılıkları pekiştirilmek istenmiştir. Yeni bir millet ve vatandaşlık tanımlaması yapılmıştır.

Bir üst kimlik yaratma çabası olarak hatta yapay bir milliyetçilik olarak üretilen Osmanlılık, imparatorluğun “en uzun yüzyılında” bir kurtuluş reçetesi olarak ortaya çıksa da Osmanlı Devleti bünyesinde varlığını sürdüren gayrimüslim azınlığın, Batı’nın kışkırtmaları neticesinde Osmanlı’dan kopmalarına mani olamamış ve başarısız olmuş siyasi bir projedir.

Geleneksel millet sistemi çözülme yaşayan Osmanlı’da Tanzimatçılar resmi bir söylem olarak Osmanlıcılığa sarılmış ve Osmanlı Devletini yaşatabilmenin “Osmanlılık” fikriyle mümkün olacağını düşünmüştür. II. Meşrutiyet döneminde

kaleme alınan metinlerde Osmanlılık tanımı genel olarak şöyle yapılmaktadır: “Şu vatân-ı mukaddes de yaşayanların aynı emel, aynı his ve aynı fa’âliyet ile refâh ve şirâze-i intizâmı...”

Şükrü Hanioglu, dönemin siyasi koşulları ve Avrupa’da ortaya çıkan fikir tezahürlerinin etkisi üzerinden Osmanlıcılığı: “...Fransız İhtilâlinde sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun en mühim sorunlarından biri haline gelen ve çeşitli unsurların İmparatorluktan kopma çabalarını her türlü etnik milliyetin üzerinde Osmanlılık kavramı yaratarak önlemeye çalışan siyasal ve düşünce hareketine verilen isim.” olarak tanımlamaktadır.

Selçuk Akşin Somer, Osmanlıcılığı “İmparatorluk dâhilinde yaşayan farklı dinsel ve etnik grupları tek bir ‘Osmanlı milleti’ olarak kabul eden ve bu unsurları ortak imparatorluk ideali çerçevesinde birleştirme yaklaşımı” şeklinde tarif etmektedir.

Geleneksel Osmanlı devlet ideolojisinden bir kopuşu da ifade eden Osmanlılık, yöneten-yönetilen ayrımını esas alan ve toplumu dini-mezhebi aidiyetleri üzerinden sınıflandıran Osmanlı anlayışının terk edilerek vatandaşlık ve hukuki eşitlik temelli yeni bir üst kimlik yaratma girişimidir.

Osmanlılık üzerine kurulu bu politik kimlik algısı birleştirmenin aksine önce gayri Müslim azınlıkta sonra da Türkler de kimlik arayışını hızlandıracak ve Osmanlılık aslında İttihatçılarındaki sahiplendiği biçimiyle içinde barındırdığı milletihâkime fikri ile zaman içinde Türk Milliyetçiliğine dönüşecektir.

Osmanlılık fikrinin savunucularından Ahmet Midhad Efendi “Üss-i İnkılab” başlıklı yazısında milletihâkime ile Türklük vurgusu yaparken Necib Asım da Türkleri Osmanlı İmparatorluğunun “yönetici milleti” olarak adlandıracak ve yeni dönemde de bu durumun devamını isteyecektir.

Hatta meşhur İttihatçı karşıtı Ali Kemal bile Türklerin imparatorluğun kaderini tayinde daha fazla rol oynayabileceğini sürerek aslında Osmanlıcılığın merkezindeki Türklüğe vurgu yapacaktır. Ali Suavi, Türk kavramını sürekli kullanarak Orta Asya'daki Türkleri kardeş olarak nitelendirecek, Şinasi meşrutiyet ve Cumhuriyeti savunacaktır.

Osmanlı Devleti'ndeki kimlik politikalarını inceleyen Şükrü Hanioglu, Birinci Dünya Savaşına kadar üç evreden geçen Osmanlıcılığın ilk evrede dinler arası eşitliği amaçladığını ama Müslüman hâkimiyetinin devam ettiğini belirtir. İkinci evrede ise gayri Müslim azınlıklar tarafından bir tür gizli Türkleştirme olarak anlaşıldığını belirtirken üçüncü evrede İslami değerlerle meşrutiyetçiliğin bir sentezini yaparak vatandaşlığa dayalı bir kimlik geliştirmek ve azınlıklara ayrıcalık tanınmasını isteyen Batı'ya karşı güçlü bir savunma aracı geliştirmek istediklerini belirtmiştir.

İmparatorluğun parçalanmaması adına "Osmanlı İttihat Kulüpleri" kurmuş olsalar da bu hayal edilen birliğin yüreklerde değil sadece ağızlarda olduğunu anladıkları andan itibaren İttihatçılar, merkezinde "milletihâkime" fikri bulunan Osmanlılık kavramının içini Türk kültür değerleriyle doldurmuş, Türk kimliği ve Türk dilini öne çıkarmıştır. Bu uygulamaları sebebiyle de Osmanlılık politikaları diğer unsurların Türkleştirilmesi suçlamalarına muhatap olmuş, İttihat ve Terakki'nin parlamento içi ve dışı çalışmalarıyla milli bir kadroya gittiği, devleti korumak için Osmanlıcılığı bir maske olarak kullandığı düşünülmüş İttihat ve Terakki politikaları bu anlamda sorgulanmıştır. Özellikle Rumlar ve Araplar İttihat ve Terakki'yi bütün Osmanlı unsurlarını Türkleştirmeye çalışmakla suçlamıştır.

T. Z. Tunaya, bu durumu İttihat ve Terakki'nin "...bir yüzü ne denli Türkçü-milliyetçi ise, öteki yüzü de o kadar İslamcıdır. Fakat milliyetçi-Türkçü akım asıl gerçek yüzü. İslamcılık ise bir politika meselesidir. Zira o dönemde hangi parti olursa olsun başarıya ulaşmak için İslamcı olmak zorundadır." diyerek vurgulama ihtiyacı duymuştur. Tunaya'nın bir zorunluluk olarak belirttiği İslamcılık için Tefik Çavdar, İttihatçıların "İslamcı eğilimleri bir ilke olarak değil bir siyaset aracı olarak benimsedikleri"ni belirtmektedir. François Georgeon'a göre ise Osmanlıcılık politikaları üzerinden İttihat ve Terakki Cemiyeti alttan alta Türk milliyetçiliği akımını desteklemiştir.

Dolayısıyla ısrarla Osmanlıcılığı öne çıkarılan İttihatçılar değerlendirilirken bu Osmanlıcılığın devletin kurucu unsurunu Türk sayan bir yaklaşıma sahip oldukları unutulmamalıdır. Bir proto-milliyetçilik olarak hatta teritoryal milliyetçilik sayabileceğimiz bu anlayış zaten Balkanlar ve Trablusgarp'ın kaybı ile tamamen terk edilmiş ve İttihatçılarda devletin devamı için Türklük ve Türkçülüğün öne çıkarılması fikri yerleşmiştir.

Cemiyetin basın kanadındaki önemli temsilcisi Hüseyin Cahit (Yalçın) bu düşünce değişikliğini "İttihat ve Terakki Osmanlıcılıktan vazgeçmiştir. Türkçülük dışında izleyebileceği başka bir yol da bulunmamaktadır. Eğer Türkler İmparatorluğu idare etmeye devam edeceklerse Türkçülük tek tercih seçeneğidir." sözleri ile ifade etmiştir.

Bu süreç dikkate alındığında kültürel zeminde Türk Milliyetçiliğinin temelini oluşturan ve meşrutiyetçi yönüyle milliyetçi Türk kuşağının fikirlerini besleyen Osmanlıcılık, Türk Milliyetçiliğini etkisizleştirecek bir argüman olmasının aksine sonu Türk Milliyetçiliği ile bitecek bir düşünce sürecinin başlangıcı ve erken dönem Türk Milliyetçiliğidir.

Zaten Tanzimat dönemi ile başlayan ve İttihatçıların siyasi yaşamda kendilerine yer açmasıyla devam eden dönemde, gelişen siyasal ve sosyolojik olaylar Türk milliyetçiliğini siyasallaştırmış, Türk kültür hayatını zenginleştirmiş ve Türk milliyetçiliğinin sistemleşmesini sağlamıştır. Yani millet ve milliyetçilik şuuru Osmanlılık kavramı içinde şekillenmiş ve nihayet bu düşünceden Türk Milleti ve milliyetçiliğine evrilmiştir.

Cemiyet, önemli isimlerinden Fethi Okyar'ın ifadesiyle "O günün şartları içinde açıkça ifade edilmesi imkânsız ve hatta başındakilerin de felsefe ve fikir yapısı olarak ifade edemeyecekleri

şekilde Türk milliyetçisiydi.” şeklinde tanımlanmıştı. Bu tanımın yanı sıra 1910 yılında yapılan Selanik kongresinde Türkçülüğü ve vatanseverliği partinin temel felsefesi haline getirmiş İttihat Terakki Cemiyetini, Osmanlılığa hapsederek Türk Milliyetçiliği ile arasındaki bağın gevşetilip zayıflatılması ve “İttihatçılar aslında Osmanlıcıydı.” gibi mesnetsiz anlamlara çekilmesi eğer bilgi eksikliğinden kaynaklanmıyorsa kasıtlı ve ideolojik körlük içeren bir çabadır.

Türk Milliyetçiliğini siyasallaştıran, kitleleseltiren; onun imkânlarını genişletip zenginleştiren, Türkçülüğe yeni imkân ve alanlar açan, dönemin gençliğini Türkçülük bilinci ile yetiştirmek için eğitim kurumları ve kulüpler kuran İttihat ve Terakki’yi “Osmanlıcıydılar!” diyerek itham etmek, cemiyeti Türk Milliyetçiliği tarihinin dışına itmek, işte bu ideolojik körlüğün sonucudur.

İttihat ve Terakki, çok uluslu bir imparatorlukta Türklük şuurundan uzak bırakılmış bir millete Herderyen paradigmasında olduğu gibi devlete temel teşkil edecek milleti yani asli unsuru yaratmak üzere gereken bütün çalışmaları tarih, edebiyat ve dil sahasında yapmaya çalışmıştır.

Bir taraftan devleti dağılmaktan kurtarmak için cepheden cepheye koşan İttihatçılar diğer yandan parçalanma ihtimaline karşılık devlete asli unsur olacak arayışlara girmiş o güne kadar siyasallaşmamış Türkçülüğü parti politikasına dönüştürmüş, siyasallaştırmış ve toplumsallaştırmıştır.

İttihatçıların tarihsel koşulların dayatması ve devleti yaşatma arzularının yansıması olarak Hegelyen ve Herderyen paradigma şekliyle tanımlanan bir çelişki içerisine düşmeleri ve başlangıçta “milletihâkime” merkezli Osmanlıcılığa tutunmaları üzerinden Türk kimliğini kristalize eden İttihatçıları, “Osmanlıcı” olarak etiketleyerek milliyetçiliklerini tartışmaya açmak ve hem Türk Milliyetçiliğinin tarihsel serüvenini hem milliyetçiliğin teorik temellerini bilmemek; Ziya Gökalp’a, Hüseyinzâde Ali’ye, Ağaoğlu Ahmet’e, Ömer Naci’ye, Ömer Seyfettin’e haksızlık yapmak demektir.

Bir insanın vatanını sevip sevmediğini nasıl anlarsınız? Mesela sosyal medya hesaplarına baksak orada herkes her şeyi ne kadar da çok seviyor değil mi? Vatanını, ailesini, komşularını, arkadaşlarını, doğayı, yaşamı ve Allah'ı! Bu artık bana pek inandırıcı gelmiyor.

Herhangi bir Türkiye cumhuriyeti vatandaşına 2025 yılında Avrupa ülkelerinin Türkiye'ye 503.000 ton plastik atık yani çöp gönderdiğini söyleyin; yüzünde oluşan ifade o kişinin vatanını ne kadar sevdiğini size söyleyecektir. Evet, geçtiğimiz yıl Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye'ye gönderdiği plastik atık 503 bin tona ulaştı. Bir önceki yıla göre yüzde 19 artış demek bu. Türkiye, AB'nin plastik atık ihracatında açık ara birinci adres.

İngiltere'nin rakamları ise daha da çarpıcı. İngiltere 2025 yılında 675 bin ton plastik atık ihraç etti. Bunun yaklaşık 139 bin tonu Türkiye'ye gönderildi. Yani İngilizlerin evlerinden, marketlerinden, fabrikalarından çıkan plastikler gemilere yükleniyor; binlerce kilometre yol kat ediyor ve Türkiye'ye geliyor? Peki sonra?

İşte asıl hikâye burada başlıyor. İngiliz Guardian Gazetesinin bu ay yayımladığı kapsamlı araştırma, İngiltere'den Türkiye'ye gönderilen plastik atıkların önemli bölümünün Adana'daki geri dönüşüm bölgesine ulaştığını gösteriyor. Guardian'ın araştırmacıları, geri dönüşüm tesislerinin bulunduğu bölgelerdeki su kanallarında yüksek miktarda mikropplastik tespit edildiğini ortaya koyuyor. Bazı noktalarda tesislerin aşağı tarafındaki kirlilik, yukarı tarafına göre 10 kata kadar daha yüksek bulundu. Bu kanalların bir bölümü Çukurova'daki tarım arazilerinin sulanmasında kullanılıyor.

Şimdi düşünün lütfen. Londra'daki vatandaş plastik şişesini çöpe atıyor. Çöp toplanıyor. Bir şirket onu geri dönüştürülebilir atık olarak sınıflandırıyor. Gemiye yükleniyor. Türkiye'ye geliyor. Kamyonla Adana'ya gidiyor. Sonra o plastiğin bir kısmı geri dönüştürülüyor, bir kısmı yok ediliyor! Ya sonra? Toprağa, suya, havaya ve tarıma yansıyor. İngiliz Guardian gazetesi bu durumu "Waste colonialism" yani "Atık sömürgeciliği" olarak tanımlıyor. Bu tanım zengin ülkelerin kendi ürettikleri atığın çevresel maliyetini daha zayıf denetim mekanizmalarına sahip ülkelere aktarmasını anlatıyor. Guardian'ın araştırmasında İngiltere'nin plastik atık ihracatının, başka ülkelerde kirlilik ve çevresel adaletsizlik yaratması sert biçimde eleştiriliyor. Daha da önemlisi, İngiltere'deki bazı çevreciler ve sektör temsilcileri artık

çok basit bir şey söylüyor: İngiltere kendi çöpünü kendi ülkesinde işlesin. Esasen bu talep son derece mantıklı. Madem bu plastik geri dönüştürülebilir bir "değerli hammadde" neden binlerce kilometre öteden Türkiye'ye gönderiliyor? Neden İngiltere'de işlenmiyor? Neden Türkiye daha ucuz bir atık işleme alanı haline geliyor? İşte burada çevre meselesi olmaktan çıkıp siyasi ve ekonomik bir meseleye dönüşüyor.

Fakat burada sadece Avrupa'yı suçlamak da kolaycılık olur. Çünkü o gemiler Türkiye'ye zorla yanaşmıyor. Türkiye bu ticarete izin veriyor. Şirketler ithal ediyor. Tesisler işliyor. Birileri para kazanıyor. Çevresel riskin bedelini ise toplum ödüyor. İşte tam da burada Türkiye'nin siyasi sorumluluğu başlıyor. Bir tarafta dünyaya "Sıfır Atık" diyoruz, diğer tarafta Avrupa Birliği'nin yüz binlerce ton plastik atığını ülkeye kabul ediyoruz. Bu tiyatroya bir son verip karar vermeliyiz; Türkiye sıfır atık ülkesi mi olacak, yoksa Avrupa'nın atık merkezi mi? Aynı anda ikisi olmak, maalesef, mümkün değil.

Avrupa kendi vatandaşının çöplüğünü Türkiye'ye kurarken, Türkiye kendi vatandaşının geleceğini ne karşılığında satıyor? Birkaç şirketin kazancı için mi? İhracat rakamları için mi? "Geri dönüşüm" tabelasının arkasına saklanan bir sektör için mi? Burada mesele yalnızca plastik değil aynı zamanda egemenliktir. Mesele, bu ülkenin toprağının, suyunun ve havasının kimin çıkarı için kullanılacağıdır. Mesele; "İngiltere kendi çöpünü kendi işlesin" diyen Guardian Gazetesinin uzun bacaklı İngiliz yazarının, bizim vatanımızı bizim yöneticilerimizden daha çok düşünüyor olmasıdır.

Birder ve Eko Milliyetçik

Tüm bunların ışığında Birlik ve İlerleme Düşünce Derneği kuruluş ilkeleri arasında yer alan Eko Milliyetçilik anlayışının altını bir kez daha çizmek istiyorum. BİRDER, İnsan-doğa dengesini kurarak vatan sınırları içindeki doğaya, çevreye, yer altı ve yer üstü zenginliklere sahip çıkılmasını, Türk Milleti'nin daha temiz, daha yaşanabilir bir çevrede yaşaması ülküsünü her platformda dile getirmeye devam ediyor. Doğa da kültür gibi, kimlik gibi korunması gereken bir değerdir ve biz bu değerimizin hiç bir maddi çıkar uğruna heder edilmesine rıza göstermeyeceğiz.

ORTADOĞU'NUN YENİ MİSAFİRİ, YENİ DÜNYA DÜZENİN BAŞAKTÖRÜ: ÇİN

Ayşe DENİZ

Kavimler göçünün doğudan batıya doğru ilerlemesine şahitlik eden milletler, Uzak Doğu'nun, Orta Doğu'ya ilerleyişine de tanıklık edecektir. Milletlerin ve milletiyle bütünleşmiş devletlerin sömürge ve emperyalist düşüncelerini "kültür ve para aktarımı" adıyla yeniden şekillendiğini konuşmak haksızlık olmayacaktır. Tam olarak bu kapsamda Orta Doğunun açık pazar haline gelmesine kayıtsız kalamayan bir millet olan Çin'in ayak seslerini duyuyoruz. "Çin nasıl bir yol izledi? Neyi önceledi?" Bunu anlatalım.

Orta Doğu tarih boyunca büyük güçlerin rekabet alanı olmuştur. Son yıllarda bu arenaya yeni ve iddialı bir oyuncu daha katılmıştır: Çin. Uzak Doğu'nun en büyük tarih envanterine sahip olan, yazılı kaynakların hazinesini elinde bulunduran, geleneksel yapısını bozmayan, iki dağın arasından çıkamayan Çin...

Pekin'in bölgeye yaklaşımı, klasik Batı tarzı askeri müdahalelerden uzak, temkinli ancak sistematik bir genişlemedir. Ekonomik ağırlıklı bu varlık, zamanla jeopolitik ve kültürel boyutlara kadar uzanacaktır.

Çin'in Orta Doğu Politikası

Pragmatizm yani faydalı ve dengeli ilişkiler Çin'in Orta Doğu stratejisi; "non-interference" (içişlerine karışmama) ilkesi üzerine kuruludur. Bölgeyi öncelikle enerji güvenliği, ticaret pazarı ve Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) koridoru olarak görmektedir. Yakın vadede enerji ithalatını güvence altına almak, ticaret hacmini artırmak ve çatışmalara karışmadan istikrarı desteklemeyi öncelemektedir. Orta vadede BRI projelerini derinleştirmek ve çok kutuplu düzende normatif etki yaratmayı hedeflemektedir. Uzun vadede ise -ki bu asıl hedefidir- bölgeyi Çin merkezli tedarik zincirlerine entegre ederek jeoekonomik üstünlük sağlama amacı taşımaktadır.

"BRI Nedir?" diye soracak olursanız; Çin'in Orta Doğu'daki varlığının omurgasıdır. Limanlar, demiryolları, enerji projeleri ve serbest bölgelerle, bölgeyi Avrasya ticaret ağlarına bağlar. Suudi Arabistan, BAE, Mısır ve Umman gibi ülkelerde büyük yatırımlar yapmakta ve "Vision 2030" gibi ulusal planlarla uyum sağlanmaktadır.

Bununla birlikte Çin'in bölgesel etkileri çok yönlüdür: Altyapı gelişimi, istihdam, teknoloji transferi ve ticaret artışına katkısı olumlu olarak

seyreder. Fakat tartışmalara açık boyutu da vardır: borç yükü, çevresel etkiler ve yerel sanayiye rekabet baskısı gibi...

Diğer yandan Çin standartlarının bölgede yayılması ABD etkisini dolaylı olarak da dengelemektedir. BRI, yani Kuşak ve Yol Girişimi; ekonomik kazanımların kültürel etkileşime zemin hazırlamasına yol açar.

Çin'in Orta Doğu Devletleriyle İlişkileri

Çin, modern tarihinde Orta Doğu ülkelerinden hiçbirisiyle doğrudan savaşmamıştır. Moğol dönemi gibi eski etkileşimler hariç, bölge Çin için her zaman çeperin dışında kalmıştır. Bu tarihsel uzaklık, bugünkü düşük profilli yaklaşımı kolaylaştırmaktadır.

Türkiye ile ilişkilerde ise BRI-Orta Koridor entegrasyonu öne çıkar. Suriye konusunda ise iki ülke ayrı ayrı hareket eder. Türkiye güvenlik ve siyasi alanda derinleşirken, Çin temkinli ekonomik ve diplomatik adımlar atar. Ortak bir "üçlü mekanizma" bulunmasa da genel istikrar konusunda görüş birliği vardır.

Çin, Suudi Arabistan-İran normalleşmesi gibi arabuluculuklarla "tarafsız güç" imajı çizmekte, Filistin sorunda iki devletli çözümü savunarak kültürel ahlak prensibine uymaktadır. Ancak askeri girişimlerden kaçınır; Djibouti'deki sınırlı üs varlığı dışında güvenlik taahhüdü vermez. Asıl amaç ekonomik kazanımlar olsa da, bunlar kültürel ve insani etkileşimi de tetiklemektedir. Pekin, bölgeyi hegemonya aracı olarak değil, karşılıklı fayda alanı olarak konumlandırır. Ancak başarı, yerel aktörlerin tepkilerine, borç sürdürülebilirliğine ve küresel çapta rekabete bağlıdır. Orta Doğu'nun yeni misafiri, sessiz ancak kararlı adımlarla yol almaktadır. Bu varlığın kalıcılığı ve derinliği, hiç şüphe yok ki hem fırsatlar hem de yeni dinamikler yaratacaktır.

Çin'in "kazan-kazan" söylemi, bölgenin çok kutuplu geleceğinde önemli bir testten geçmektedir. Mevcut düzende resmi adımlar atılmasa da yakın tarihte Türkiye-Çin arasında Orta Doğu'nun yeniden şekillenmesi hususunda ortak birçok anlaşma, proje hayata geçirilecektir.

Tarih severler bilirler ki; geçmişte birbirleriyle savaşmış, aynı coğrafyayı paylaşmış her millet, geleceği de birlikte tayin ederler.

BÂCIYÂN-I RUM

Kader ERTUĞRUL

İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde, cinsiyet gözetmeksizin hayatta kalma metodu üreten insanoğlu; bugün kadınların toplumdaki yerini tartıştığımız bir moderniteye(!) evrildi. Son yüzyıl içerisinde; İngiltere’de “Women’s Social and Political Union” Amerika’da “Women’s Liberation Movement” hareketi, Güney Afrika’da “Union Buildings”e yürüyen 20.000 siyahî kadın, Arjantin’de Plaza de Mayo Anneleri, Hindistan’da Sarojini Naidu ve küresel ölçekteki “#MeToo” hareketleri...

Kadınların çalışmasını, üretmesini, yönetmesini, örgütlenmesini ve kendi ayakları üzerinde durmasını bir modern çağ kazanımı olarak anlatıyoruz. Peki ya size bundan yaklaşık sekiz yüz yıl önce Anadolu’da kadınların örgütlendiğini söylesem?

Adları tarihe Bâciyân-ı Rûm, yani Anadolu Bacıları olarak geçti. 1200’lerin Anadolu Selçuklu Devleti; Moğol istilaları, siyasi parçalanmalar, büyüyen zanaat ve ticaret atmosferinde şekillenirken Anadolu erkekleri, birçok yönden dönemin sendikası diyebileceğimiz Ahilik Teşkilatı’nı kuruyor. Ancak o dönemde dahi Anadolu’nun tek emekçisi erkekler değil. Dokuyan, diken, üreten, yetiştiren kadınlar; Fatma Bacı önderliğinde kendilerine güvence oluşturmak adına, bugün dünyanın ilk kadın örgütlenmelerinden biri diyebileceğimiz Bâciyân-ı Rûm’u faaliyete geçiriyorlar. Bu teşkilatın varlığından bahseden ünlü Osmanlı tarihçisi Âşıkpaşazâde de Anadolu’daki dört ana gruptan biri olarak Bâciyân-ı Rûm’u sayarak, bu örgütlenmenin iktisadi, askerî ve sosyal gücünden bizleri haberdar ediyor.

Ahi teşkilatının erkek esnafı organize etmesi gibi “İşine, eşine, aşına sahip ol.” felsefesine sahip Bâciyân-ı Rûm da kadınları üretim sürecine dâhil eden; özellikle dokumacılık, kilimcilik, örgücülük, ip eğirme ve keçe imalatı gibi alanlarda faaliyet gösteren bir topluluktur. Kimsesiz, dul ve muhtaç kadınları koruma altına almış; onlara hem mesleki hem de dinî eğitim verilmesini mümkün kılmışlardır. Ayrıca yalnızca

ekonomik ve sosyal alanlarda değil, askerî alanda da etkinlik göstermişlerdir. Moğol istilaları döneminde -örneğin Kayseri savunmasında- bizzat silahlanarak savaşmış ve bir Türk kadınına yaraşır biçimde şehirlerin müdafaasında şehadeti tatmışlardır.

Orta Çağ denildiğinde zihnimizde çoğu zaman kadınların görünmediği bir dünya canlanır. Oysa 13. yüzyıl Anadolu’sunda kadınlar, kendi adlarıyla anılan köklü bir toplumsal örgütlenmenin parçasıydı. Bugün “kadın dayanışması”, “kadın kooperatifi”, “mesleki eğitim” dediğimiz kavramların yüzyıllar öncesindeki karşılıklarını Anadolu’nun ilk örgütlenen kadınlarında görmek mümkün. Onlar belki de “ilk” kelimesinden daha derin bir anlam taşıyan “öncü” kadınlardı.

VATANDAŞLIK MAAŞI SOSYAL DEVLETİN ZİRVESİ Mİ, ÜRETİM EKONOMİSİNİN İFLASI MI?

Miri KALEM

Türkiye ekonomisi son yılların en çelişkili dönemlerinden geçiyor: Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının not görünümünde yaşanan iyileşme beklentileri, güçlü Türk lirası politikasıyla birlikte finansal piyasalarda oluşan görece istikrar, yabancı yatırımcıların yeniden Türkiye'yi radarına alması ve enflasyonda beklenen düşüşe ilişkin iyimser beklentiler bulunuyor. Öte yandan her geçen gün daha da ağırlaşan hayat pahalılığı, çalışan yoksulluğu, üretim kapasitesindeki aşınma, gelir dağılımındaki bozulma ve toplumun geleceğe ilişkin umutlarını kaybetmeye başlaması gibi çok daha derin yapısal sorunlar dikkat çekiyor. Ekonomiye yalnızca döviz kuru veya enflasyon üzerinden bakıldığında ortaya çıkan tablo ilk bakışta olumlu görünebilir. Yaz aylarında enflasyonun baz etkisiyle gerilemesi, baraj doluluk oranlarının artmasının enerji maliyetlerini düşürme potansiyeli, turizm gelirlerindeki artış ve uluslararası finans çevrelerinin Türkiye'ye yönelik daha olumlu değerlendirmeleri, kısa vadede ekonomiye önemli bir nefes alma alanı sağlayabilir. Nitekim piyasalarda istikrar, yatırımcı açısından her zaman önemli bir unsurdur. Demokrasiye ilişkin öngörülebilirlik ile ekonomik istikrarın aynı anda sağlanması, uluslararası sermayenin kararlarında belirleyici rol oynar. Ancak bütün bu olumlu gelişmelerin arkasında gözden kaçırılmaması gereken çok önemli bir gerçek bulunmaktadır. Türkiye bugün klasik anlamda bir bankacılık veya ödemeler dengesi krizinden ziyade, üretim kapasitesinin zayıfladığı ve emeğin giderek yoksullaştığı yapısal bir refah krizi yaşamaktadır. Bu kriz, finansal göstergelerde hemen görülmeyebilir fakat toplumun günlük yaşamında çok daha derin izler bırakmaktadır.

Haziran 2026 itibarıyla açıklanan veriler bu tabloyu açık biçimde ortaya koymaktadır. Dört kişilik bir aile için açlık sınırı yaklaşık 35 bin 759 TL'ye, yoksulluk sınırı ise 116 bin 478 TL seviyesine yükselmiştir.

Bekâr bir çalışanın yaşayabilmesi için gerekli aylık harcama da 46 bin TL'nin üzerine çıkmıştır. Buna karşın net asgari ücret 28 bin 75 3TL düzeyindedir. Başka bir ifadeyle, tam zamanlı çalışan milyonlarca insan yalnızca yoksulluk sınırının değil, açlık sınırının dahi altında bir gelirle yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu noktada Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarından biri olan "çalışan yoksulluğu" kavramı ortaya çıkmaktadır. Geçmişte yoksulluk daha çok işsizlikle ilişkilendirilirdi. Bugün ise düzenli işi olan, her gün çalışan ve üretime katkı sağlayan milyonlarca insan, temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır. Çalışmak artık tek başına refah üretmemekte; yalnızca yoksulluğu biraz daha erteleyen bir araç hâline gelmektedir. Bu durum sadece sosyal bir mesele değildir. Aynı zamanda ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği açısından da ciddi bir tehdittir. Çünkü gelir dağılımının bozulduğu, orta sınıfın eridiği ve üretimin cazibesini kaybettiği ekonomiler uzun vadede yüksek büyüme performanslarını koruyamazlar.

Türkiye'nin son yıllarda uyguladığı güçlü TL politikası kısa vadede önemli sonuçlar üretmiştir. Döviz piyasalarında oynaklık belirli ölçüde sınırlandırılmış, enflasyon beklentilerinin kontrol altına alınması hedeflenmiş ve yabancı yatırımcı açısından öngörülebilirlik artırılmaya çalışılmıştır. Özellikle son üç yıl boyunca birçok uluslararası yatırımcı, Türkiye'nin kaçınılmaz olarak bir ödemeler dengesi krizine sürükleneceğini ve kur politikasının sürdürülemeyeceğini düşünerek beklemeyi tercih etti. Beklenen senaryo gerçekleşmeyince Türkiye yeniden uluslararası fonların ilgi alanına girmeye başladı. Bu ilginin tek nedeni para politikası değildir. Türkiye'nin jeopolitik konumu da yeniden önem kazanmıştır.

Avrupa'nın enerji güvenliği, Orta Koridor'un gelişimi, Karadeniz, Kafkasya ve Orta Doğu'daki jeopolitik gelişmeler, Türkiye'yi yalnızca bölgesel bir aktör değil, aynı zamanda küresel tedarik zincirlerinin önemli bir geçiş merkezi hâline getirme potansiyeli taşımaktadır. Önümüzdeki yıllarda enerji, lojistik ve ticaret koridorlarının yeniden şekillenmesiyle birlikte Türkiye'nin ekonomik öneminin daha da artması mümkündür. Ancak burada temel soru şudur: Türkiye bu yeni jeopolitik fırsatları kendi sanayisini güçlendirmek, yüksek katma değerli üretim yapmak ve teknolojik dönüşümü hızlandırmak için mi kullanacaktır; yoksa yalnızca başka ülkelerin ürettiği malların geçtiği bir ticaret koridoru olarak mı kalacaktır? İşte bu soru, Türkiye'nin önümüzdeki on yılını belirleyecek en önemli ekonomik sorudur.

Çünkü kalıcı refahın kaynağı yalnızca finansal istikrar değildir. Asıl belirleyici olan unsur üretimdir, üretimin niteliğidir, verimliliğidir! Yani sıra teknolojik dönüşümdür, yüksek katma değer oluşturan sanayidir. Yapay zekâ, ileri mühendislik, biyoteknoloji, savunma teknolojileri ve yazılım gibi alanlarda küresel ölçekte rekabet edebilen şirketler oluşturulamayan hiçbir ekonomi, yalnızca kur politikasıyla veya faiz politikasıyla sürdürülebilir kalkınma sağlayamaz. Türkiye'nin bugün karşı karşıya bulunduğu kırıma noktası tam da buradadır. Finansal istikrar ile gerçek kalkınma arasındaki fark giderek büyümektedir. Güçlü bir para politikası, üretim politikasıyla desteklenmediği sürece refah artışı sağlayamaz. Aynı şekilde sosyal yardımlar da üretimin yerine geçemez. Üretmeyen bir ekonomide dağıtılacak refah da giderek azalacaktır. Önümüzdeki süreçte tartışılması gereken temel mesele yalnızca enflasyonun kaç olacağı veya dolar kurunun hangi seviyede kalacağı değildir. Asıl tartışılması gereken konu, Türkiye'nin yeniden üreten, ihracatta yüksek teknolojiye yönelen, emeğin karşılığını aldığı ve gelir dağılımının daha adil olduğu yeni bir kalkınma modelini inşa edip edemeyeceğidir. Çünkü bir ülkenin geleceğini belirleyen yalnızca makroekonomik göstergeler değildir. Toplumun geleceğe duyduğu güven, gençlerin üretime olan inancı ve çalışmanın yeniden refah üreten bir faaliyet hâline gelmesi de en az büyüme rakamları kadar önemlidir.

TÜİK'in yayımladığı son verilere baktığımızda 17,7 milyon yoksul, 4 milyon sosyal yardım alan hane, 8,2 milyon GSS primi devlet tarafından ödenen vatandaş bulunmaktadır. Yoksulluk ve yaşam koşulları araştırmasına göre medyan gelirin %60'ı esas alındığında nüfusun %20,6'sı görece yoksulluk riski altında bulunmaktadır. Bu oran bugünkü nüfusa uyarlandığında yaklaşık 18 milyon kişiye karşılık gelmektedir. Milyonlarca hane sosyal yardım mekanizmalarından yararlanmakta, milyonlarca vatandaşın Genel Sağlık Sigortası primi devlet tarafından karşılanmaktadır. Bir asgari ücret, dört kişilik bir ailenin sadece temel gıda harcamalarını bile karşılamaya yetmiyor; açlık sınırının sadece yaklaşık %80'ini karşılıyor. Bu, çalışmanın artık bir refah garantisi değil, temel hayatta kalma mücadelesi olduğunu gösteriyor. Asgari ücret, yoksulluk sınırının ise sadece %24,5'ine denk geliyor. Bu uçurum, temel yaşam standartlarını yakalamak için bir ailenin neredeyse 4,1 asgari ücrete ihtiyaç duyduğunu gösteriyor. Bu durum, ailelerin birden fazla bireyinin çalışmak zorunda kalmasını ve bunun da toplumsal baskıyı artırmasını tetikliyor. Bu tablo çalışan yoksulluğun ulaştığı boyutu da ortaya koymaktadır.

Vatandaşlık maaşı meselesine gelecek olursak; bugün Türkiye'de tartışılması gereken mesele vatandaşlık maaşı değildir. Mevcut verilere göre, 1-1,5 trilyon-TL gibi devasa bir maliyeti olması beklenen bu projenin, dört kişilik bir ailede iki kişinin çalıştığı ve ortalama 60 bin TL gelir elde ettiği bir senaryoda bile 100 bin TL'yi aşan yoksulluk sınırını ne kadar telafi edeceği belirsiz. Yani, mevcut yoksulluk ve gelir eşitsizliği sorununun temelinde yatan arz-talep dengesizliği ve üretim yapmama eğilimi ortadayken, vatandaşlık maaşı gibi nakdi destekler, sorunu çözmek yerine, daha derin bir bağımlılık ve mali yükümlülük yaratabilir. Bu tür politikalar, mevcut ekonomik yapıyı dönüştürmeden, geçici bir rahatlama sağlayarak, daha büyük bir mali krize davetiye çıkarabilir. Asıl tartışılması gereken, neden tam zamanlı çalışan milyonlarca insanın yoksulluk sınırının dörtte biri seviyesinde gelir elde ettiğidir.

Eğer çalışan insanlar yoksulsa, devletin sürekli yeni sosyal yardım programları geliştirmesi kaçınılmaz hâle gelir. Ancak bu durum, yoksulluğu ortadan kaldırmaz; yalnızca bütçenin yeniden dağıtımı yoluyla erteler. Vatandaşlık maaşı bu açıdan iki farklı yüz taşımaktadır. Birinci yüzü, sosyal devlet anlayışının gereği olarak, gerçekten çalışmayacak durumda olan vatandaşları korumaktır. Buna kimsenin itirazı olamaz. Sosyal devlet, engellisini, yaşlısını, ağır hastasını ve gerçekten gelir elde edemeyen vatandaşını korumak zorundadır. Fakat ikinci yüzü çok daha tehlikelidir. Eğer vatandaşlık maaşı, üretim kapasitesi zayıflayan, çalışanı yoksullaştıran ve özel sektörün yatırım iştahını kaybettiği bir ekonomide kalıcı bir gelir politikası hâline dönüşürse, devlet üretimin yerine transfer ekonomisini koymuş olur. Böyle bir model başlangıçta sosyal barışı sağlayabilir; ancak uzun vadede üretim motivasyonunu azaltır, kamu maliyesi üzerinde ağır yük oluşturur ve enflasyon baskısını artırır.

Tüm bu ekonomik analizlerin ötesinde, halkta Türk toplumunun daha derin bir çukura gömüldüğü, yarınlara ilişkin bütün ümitlerini kaybettiği endişesi hâkim. Mevcut iktidarla ekonomiyi canlandırmanın imkânsız olduğu düşüncesi yaygın. Türkiye'nin 1,3 trilyon dolarlık milli gelirinden (bu yıl 1,8 trilyon dolar hedefleniyor) sadece %10'luk dar bir kesimin faydalanması, toplumsal adaletsizliği ve derin bir umutsuzluğu gözler önüne seriyor.

Bir ülkenin başarısı, kaç kişiye vatandaşlık maaşı verdiğiyle değil; kaç vatandaşının aldığı maaşla devlete ihtiyaç duymadan onurlu bir hayat yaşayabildiğiyle ölçülür.

Türkiye'nin bir yol ayrımında olduğu açıktır. Ya üretim odaklı, adil gelir dağılımını gözeten, "vatandaşlık maaşı" gibi popülist vaatler yerine yapısal sorunlara çözüm üreten, sosyal devlet ilkesini gerçek anlamda uygulayan bir ekonomik model benimsenmeli; ya da "çalışan yoksulluğu"nun derinleştiği, toplumun umutlarının azaldığı, "engin kaynakların fakir bekçisi" olunan bir geleceğe hazır olunmalı!

PARANIN HAFIZASI: XVI. YÜZYIL RUSYA'SINDAN 2026 TÜRKİYE'SİNE

Abdüssamet DALKIRAN

Paranın Hafızası: XVI. Yüzyıl Rusya'sından 2026 Türkiye'sine Para, insanlığın en sessiz ama en güçlü anlatılarından biridir. Bir devletin kudreti, bir toplumun korkuları, tüccarın hesabı ve halkın geleceğe duyduğu güven, kimi zaman küçük bir gümüş sikkenin üzerinde birleşir. Bu yüzden para tarihi yalnızca rakamların ya da alışverişin tarihi değildir; aynı zamanda iktidarın, güvenin ve insan davranışının tarihidir.

XVI. yüzyıl Rusya'sına bakıldığında bunu açıkça görmek mümkündür. Moskova, Tver ve Novgorod'da basılan gümüş paralar yalnızca ödeme aracı değildi. Her biri kendi şehrinin siyasi ağırlığını ve ekonomik karakterini taşıyordu. Henüz tek merkezde bütünleşmemiş bir Rus dünyasında para da şehirler kadar parçalıydı. Moskova dengi, Altın Orda geleneğinin izlerini taşıyarak XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rus ekonomik hayatının temel araçlarından biri hâline gelmişti. Üzerindeki at figürü, yalnızca bir süs değildi; hareketin, savaşın ve otoritenin simgesiydi. III. İvan'ın Novgorod'u ele geçirmesinden sonra bu para "Novgorodka" adıyla anılmış, zamanla "kopeyka"ya dönüşmüştü. Böylece bir sikkenin adı bile siyasi dönüşümün hafızasını taşımaya başlamıştı.

Tver'de basılan para ise daha sade bir görünüm sergiliyordu. Her iki yüzünde yazı bulunan ve resim taşımayan bu sikke, Moskova dengiyle aynı değere sahipti. Bu eşitlik basit bir ekonomik ayrımı değildi. Para değerlerinin birbirine yaklaşması, Tver'in giderek Moskova merkezli ekonomik düzene eklenmesinin de işaretiydi. Çünkü siyasi birlik çoğu zaman önce ölçülerde, vergilerde ve parada kendini gösterir.

Novgorod ise başka bir hikâye anlatıyordu. Moskova parasının iki katı değerindeki sikkesinin bir yüzünde tahtta oturan bir prensin karşısında saygı gösteren bir adam bulunuyor, diğer yüzünde ise yazı yer alıyordu. Bu para, Novgorod'un zenginliğini ve ticari özgüvenini üzerinde taşıyordu. Şehrin dış dünya ile kurduğu güçlü ilişkiler, parasının değerinde de karşılığını bulmuştu. Fakat bir paranın gerçek gücü, üzerinde yazılı değerinden çok insanların ona duyduğu güvenle ölçülür. Herberstein'in aktardığına göre yüz Rus gümüş parası, bir Macar altınından daha düşük değerdedi. Rusya içinde ise altı deng bir altına, yirmi deng bir grivnaya, yüz deng bir poltinaya ve iki yüz deng bir rubleye eşitti. Bu karmaşık yapı, dönemin ekonomik ilişkilerinin ne kadar çok katmanlı olduğunu göstermektedir.

Pleskov ile Moskova arasındaki parasal farklılıklar da aynı gerçeğin başka bir yüzüdür. Pleskov'da kullanılan Riga rublesinin Moskova rublesinin iki katı değer taşıması, bölgenin Baltık ticaretine ne ölçüde açık olduğunu ortaya koyuyordu. XVI. yüzyıl tüccarı, bugünün döviz piyasasını takip eden yatırımcısı gibi, hangi şehirde hangi paranın ne kadar ettiğini bilmek zorundaydı. Yanlış hesap yalnızca kâr kaybı değil, bazen bütün bir ticaret yolculuğunun boşa gitmesi anlamına gelebilirdi.

Para her zaman sikke olarak var olmadı. Kiev Rusya'sında sığır derileri, daha sonra sincap ve sansar kürkleri değer ölçüsü olarak kullanılmıştı. İnsanlar ellerindeki malı doğrudan başka bir malla değiştiriyor, değeri metalden çok ihtiyaç belirliyordu. Gümüş paranın yaygınlaşması bu karmaşıklığı azaltmış ve ticareti daha standart bir zemine taşımıştı. Fakat ekonomik tarih, düz bir çizgide ilerlemez. XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşanan gümüş sıkıntısı, III. Vasili yönetimini eski yöntemleri yeniden düşünmeye zorladı. Devlet gümüşün dışarı çıkmasını sınırlamak, değerli metali içeride tutmak ve iç piyasadaki para sıkıntısını azaltmak istiyordu. Bunun için halkın bazı işlemlerde yeniden takasa yönelmesi teşvik edildi. Böylece devlet bir yandan dış ticareti sürdürmeye, diğer yandan içerideki parasal düzeni korumaya çalıştı. İşte burada tarih, bugüne beklenmedik bir biçimde yaklaşır. Elbette XVI. yüzyıl Rusya'sı ile 2026 Türkiye'sini aynı ekonomik düzlemde değerlendirmek mümkün değildir. Bugün merkez bankaları, dijital ödeme sistemleri, uluslararası sermaye hareketleri ve karmaşık finans piyasaları vardır. Fakat ekonomik davranışların temelinde yer alan bazı duygular şaşırtıcı biçimde değişmemiştir. Bunların başında güven gelir. XVI. yüzyıl insanı elindeki gümüşün ağırlığını ve saflığını düşünüyordu. Bugünün insanı ise elindeki paranın yarın ne kadar satın alma gücüne sahip olacağını düşünüyor. Araç değişmiştir fakat soru aynıdır: "Bugün sahip olduğum değer, yarın da değerli olacak mı?" 2026 Türkiye ekonomisinde enflasyonun hâlâ ekonomik kararların merkezinde bulunması, bu soruyu canlı tutmaktadır.

Fiyatların sürekli değiştiği bir ortamda birey yalnızca ne kadar kazandığına değil, kazandığının ne kadarını koruyabildiğine de bakar.

Maaş, tasarruf, yatırım ve tüketim tercihleri bu nedenle yalnızca bugünün değil, geleceğe ilişkin beklentilerin de sonucudur. Geçmişte insanlar gümüşü, kürkü ya da başka değerli malları ellerinde tutmaya çalışırken günümüzde aynı korunma refleksi altın, döviz, mevduat, taşınmaz veya farklı yatırım araçları üzerinden ortaya çıkmaktadır. Tarihin dili değişmiştir; fakat insanın değerini kaybetme korkusu pek değişmemiştir. III. Vasili dönemindeki Moskova kuyumcularının saf gümüşe eşit ağırlıkta para basmaya çalışmaları da aynı güven arayışını gösterir. Eksik ağırlıkta bir sikke ekonomik düzene duyulan güveni sarsabilirdi.

Bugün paranın değeri artık içindeki metalden kaynaklanmıyor; üretim kapasitesi, fiyat istikrarı, ekonomi politikalarının güvenilirliği ve toplumun geleceğe dair beklentileri belirleyici hâle geliyor. Ancak temel ilke değişmiyor: Güven zayıfladığında para yalnızca kâğıda ya da rakama dönüşür. XVI. yüzyıl Moskova'sında devletin ticaret üzerindeki kontrolü de dikkat çekiciydi. Tüccarlar gümrük kontrollerinden geçiriliyor, bazı yabancı gruplara belirli alanlarda ticaret izni veriliyor, bazı ürünlerin alım satımı ise devletin doğrudan gözetiminde tutuluyordu. Silah ve demir gibi stratejik ürünlerin ihracının izne bağlanması, ekonomik çıkar ile güvenlik arasındaki sınırın o dönemde bile ne kadar ince olduğunu gösteriyordu. Bugün de devletler stratejik gördükleri ürünleri tamamen serbest piyasanın insafına bırakmıyor. Savunma sanayi, enerji, teknoloji, kritik ham maddeler ve gıda güvenliği gibi alanlar yalnızca ekonomik değil, siyasi ve stratejik meseleler olarak görülüyor. Dolayısıyla devletin ekonomik hayata müdahalesi modern çağın icadı değildir; biçimi değişse de yüzyıllardır varlığını sürdürmektedir.

Moskova Rusya'sının dışarı sattığı deri, balmumu, post ve mors dişleri dönemin ekonomik gücünü belirleyen başlıca mallardı. Bir ülkenin dünyaya ne sunduğu, onun dünya içindeki yerini de belirliyordu. Bugün aynı ilke çok daha karmaşık biçimde devam ediyor. Türkiye için otomotiv, tekstil, makine, savunma sanayi, turizm, yazılım ve yüksek teknoloji üretimi yalnızca ihracat kalemleri değildir; aynı zamanda ülkenin ekonomik kapasitesinin göstergesidir. Bu nedenle 2026 Türkiye'sinin temel meselelerinden biri yalnızca daha fazla üretmek değil, daha değerli üretmektir. Bir kilogram ürünün dünyaya hangi fiyatla satıldığı, kimi zaman milyonlarca tonluk ihracattan daha anlamlı olabilir.

XVI. yüzyıl Rusya'sında nadir bir mors dişinin değerli olması gibi, günümüz dünyasında da bilgi, teknoloji ve uzmanlık giderek hammaddeden daha kıymetli hâle gelmektedir. Tüccarın rolü de değişmiş ama özü aynı kalmıştır. XVI. yüzyıl tüccarı hangi şehirde hangi paranın geçtiğini, hangi malın nerede daha değerli olduğunu ve hangi gümrükten ne şekilde geçebileceğini bilmek zorundaydı.

Günümüz işletmesi ise faiz oranlarını, döviz kurlarını, müşteri davranışlarını, maliyetleri ve küresel talebi izlemek zorundadır. Bir zamanlar ticaret yollarında dolaşan söylentiler bilgi kaynağıydı; bugün ise veri vardır. Fakat her iki çağda da bilgiye sahip olmak tek başına yeterli değildir. Asıl mesele, o bilgiyi zamanında doğru bir karara çevirebilmektir. Belki de tarih ile ekonomi arasındaki en güçlü bağ burada kurulmaktadır. İnsan toplumları değişir, teknolojiler gelişir, sikkenin yerini banknot alır, banknotun yanına dijital para gelir. Fakat ekonomik hayatın merkezindeki sorular büyük ölçüde aynı kalır. Neye güveniyoruz? Elimizdeki değeri nasıl koruyoruz? Devlet piyasaya ne kadar müdahale etmeli? Bir ülke dünyaya ne satmalı ve en önemlisi, bugün sahip olduğumuz ekonomik güç yarın da devam edecek mi?

XVI. yüzyıl Rusya'sında küçük bir gümüş sikkenin üzerinde başlayan bu sorular, 2026 Türkiye'sinde çok daha karmaşık araçlarla sorulmaya devam ediyor. Sikkeler değişiyor, hükümdarlar değişiyor, sınırlar ve ticaret yolları yeniden çiziliyor. Fakat para, toplumların hafızasında aynı şeyi anlatmayı sürdürüyor: Ekonomi, yalnızca zenginlik üretme meselesi değil, güven üretme meselesidir. Çünkü bir devletin parası, sonunda o devlet hakkında söylenmiş en kısa cümledir.

TANDOĞAN NOTLARI

Fahrettin ACAR

İYİ Parti öncülüğünde 27 Haziran 2026 tarihinde Ankara Tandoğan Meydanı'nda Türk milliyetçileri, çözüm süreci olarak nitelendirilen sürece karşı partilerini ve aidiyetlerini bir kenara bırakarak Türklük şuuru etrafında bir araya geldi.

Çanakkaleli bir Zafer Partisi ve Bir-Der üyesi Türk milliyetçisi olarak, adını anmaya tenezzül etmeyeceğim partinin İmralı'daki katil için "özgürlük" çağrısı yaptığı günlerde hiç düşünmeden Ankara'ya koştum ve tarihin doğru yanında, yani Türk milletinin yanında, şeref ve gururla yerimi aldım. Gidiş ve dönüş süreci dâhil dikkatimi çeken noktaları burada özetleyerek bir miting notları yazısı kaleme almak istedim.

Aslında bu yazıyı Tandoğan mitinginden hemen sonra Temmuz sayısında yayımlanması düşüncesiyle kaleme almıştım. Ancak dergimizin aynı sayıda aynı yazardan iki yazı yayımlamama yönündeki tercihi nedeniyle Tandoğan Notları'nın sizlerle buluşması Ağustos ayına kaldı. Aradan geçen süreye rağmen o gün meydana gördüklerime ve çıkardığım sonuçlara ilişkin düşüncelerimin ana hatları değişmediği için yazıyı, o günlerin sıcaklığıyla kaleme aldığım hâlini mümkün olduğunca koruyarak sizlerle paylaşmak istiyorum.

Öncelikle şunu söylemek gerekir ki her şeyden önce ve ötesinde, mevcut gündemde Türkiye'nin nefes alması açısından İYİ Parti'nin bu mitingi düzenleyerek ortaya koyduğu tavır önemlidir. Türk milliyetçilerinin susmayacağını ve bu süreci kabullenmeyeceğini haykırması bakımından bu tavır pratik olarak çok kıymetlidir.

Bununla birlikte dikkat çeken noktalara bakarsak gözlemlediğim kadarıyla İYİ Parti Gençlik Kolları ve bazı istisnalar hariç meydana kitle genel olarak orta yaş ve üzerindeydi. Bu durum, partinin 18-25 yaş arası seçmen kitlesine ulaşmakta zorlandığını ortaya koyuyor. İYİ Parti'nin iletişim stratejisini bu yönde güncellemesi gerektiği sonucu kolaylıkla çıkarabileceğimiz bir veri olarak karşımızda duruyor.

Bunun yanında, diğer milliyetçi parti ve derneklerle kıyaslandığında teşkilat bakımından en önceki milliyetçi parti olan İYİ Parti -çözüm sürecini destekleyen bir parti benim nezdimde milliyetçi olamayacağından aklınıza gelen ilk parti değerlendirme dışıdır- planlama bakımından daha iyi bir performans gösterebilirdi. Özellikle miting sonrasına ilişkin uzun vadeli bir plan yapılmadığı

Çünkü yalnızca tek bir teşkilat ya da şehirden gelen katılımcılar değil, genel olarak tüm parti teşkilatları miting sonrası yeniden organize olmak ve dönüş yoluna çıkmak konusunda zorlandı. Bu da partinin daha ziyade mitingi sağ salim gerçekleştirmeye odaklandığını, sonrasını ise aynı ölçüde planlamadığını düşündürüyor. Bununla birlikte yaptığım bu yorum, etkinlik için emek verenlerin çabalarını toptan göz ardı etmek ya da onları suçlamak şeklinde algılanmamalıdır. Bunlar, milliyetçi bir partinin ve milliyetçi bir teşkilatın daha iyi olması için yapılan dostane uyarılardır.

İYİ Parti'ye dair yazdıklarım içerisinde değinmek istediğim son bir nokta daha var. İYİ Parti, bu sürece öncülük etmesi bakımından elbette bu mitinge ilişkin siyasi övgüleri sahiplenmek ve bununla övünmek konusunda hak sahibidir. Bunu dürüstçe ifade etmek ve kabul etmek gerekir. Ancak bu tablo, mitinge katılan herkesin İYİ Parti'nin mevcut siyasi tabanı olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Nitekim miting alanında kıymetli sanatçı Sabahat Akkiraz gibi Cumhuriyetçi ve ulusalcı kimliğiyle bilinen CHP'li isimler de "#BayrakAçıyorum" çağrısına uyararak mitinge iştirak etmiştir. Zira bayrak, Atatürk ve Cumhuriyet; özetle Türk Devrimi hepimizin ortak değeridir.

Ek olarak, tabii ki o kadar yoğun katılımın olduğu bir ortamda meydana karşılaşmamız gibi mucizevî bir tesadüf gerçekleşmedi. Bununla birlikte derneğimizin Genel Başkanı Sayın Müjdat Öztürk de meydana bulunarak oluşan birlik ortamına katkı sağlamaktan geri durmadı.

Dikkat çeken bir diğer husus da Türk milliyetçilerinin önemli bir kısmının potansiyel Cumhurbaşkanı adayı olarak gördüğü ve hatta 2028 seçimlerinde Cumhurbaşkanı olacağına gönülden inandığı Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın, konuşmalar başlamadan hemen önce alana gelerek katılımcıları selamlaması ve mitinge destek vermesiydi.

Bu görüntü, mitingin Türk siyasetinin geleceğini şekillendirme potansiyeli taşıdığını da açıkça göstermektedir. Zira 2019 yerel seçimlerinden bu yana muhalefetin en öne çıkan figürlerinden biri olan ve milliyetçi kökten gelen bir politikacı olarak Mansur Yavaş'ın bu konudaki net desteği, ilerleyen süreçte Türk siyasetine yeni kapılar açabilecektir.

Bu durum da göz önünde bulundurulduğunda İYİ Parti'nin Tandoğan mitingi sayesinde ortaya çıkan başarıyı önemli bir siyasi potansiyele dönüştürme imkânı bulunduğu daha açık görülmektedir. Ancak bu potansiyeli bugünden kazanılmış bir siyasi güç olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Demeye çalıştığım şudur: İYİ Parti şu an nerede olduğunu değil, potansiyelinin ne kadar yüksek olduğunu kanıtlamıştır. Bunu dürüstçe kabul etmek gerekir. Fakat bu potansiyelin gerçek bir siyasi güce dönüşüp dönüşmeyeceği, partinin bundan sonraki tutumuna bağlıdır.

Bu kapsamda, çözüm sürecinin 22 Ekim 2024'te başlamasından bu yana defalarca vurguladığım gibi, başta İYİ Parti ve Zafer Partisi olmak üzere tüm muhalif milliyetçi yapıların nihai olarak seçim ittifakını da kapsayacak şekilde ortak bir siyaset inşa etmesi gerektiği fikrini bir kez daha vurguluyorum.

Nitekim sürecin devamında yaşananlar, birleşememek ne olacağını adeta yüzümüze bir tokat gibi vurmuştur. Tandoğan'da ortaya çıkan bu birlikteliğin neden önemli olduğunu, mitingin ardından geçen sürede yaşanan gelişmeler de göstermiştir. Kürt Dil Konferansı'nda kurum içi örgütsel yazışmaların Kürtçe yapılması, kurumların dil çalışmalarına bütçelerinden pay ayırması ve kuruluş, sokak, cadde ve park gibi alanların isimlerinin Kürtçeleştirilmesi yönünde kararların açıklanması, benim açımdan çözüm sürecine yönelik kaygıları daha da artıran gelişmelerden biri olmuştur.

Burada altını özellikle çizmek istediğim bir ayrım var. İnsanların ana dillerini konuşması, öğrenmesi ve kültürel hayat içerisinde yaşatması başka bir meseledir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kamusal ve kurumsal işleyişinde ortak dil anlayışının aşındırılmasına yol açabilecek uygulamaların giderek siyasi ve kurumsal bir nitelik kazanması bambaşka bir meseledir. Benim itirazım bir dilin konuşulmasına değil, Türkçenin Türkiye Cumhuriyeti'nin ortak ve resmî dili olarak sahip olduğu konumun tartışmaya açılmasına sebep verecek siyasi adımlardır.

Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 3. maddesi, "Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir." hükmünü taşımakta; 4. madde ise bu hükmün değiştirilemeyeceğini ve değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceğini güvence altına almaktadır. Dolayısıyla Türkçenin devletin ortak ve resmî dili olma niteliği herhangi bir dönemin geçici siyasi tercihi değil, Cumhuriyet'in anayasal yapısının temel unsurlarından biridir.

Üstelik Türkçenin devlet hayatındaki merkezi konumu yalnızca Cumhuriyet dönemine ait bir mesele de değildir. Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan 1876 Kanun-ı Esasî'de dahi devlet hizmetinde bulunacak kişilerin Türkçe bilmesi şart koşulmuş ve

devletin resmî dilinin Türkçe olduğu açıkça belirtilmiştir. Daha geriye gittiğimizde ise Karamanoğlu Mehmet Bey'in 13 Mayıs 1277 tarihli meşhur dil fermanı, tarihsel niteliği ve kapsamı üzerine farklı değerlendirmeler bulunsun da Türkçenin Anadolu'daki siyasal ve kamusal varlığının sembol metinlerinden biri olarak hafızamızdaki yerini korumaktadır. Zira söz konusu fermanla Türkçe, Anadolu'da ilk defa resmî dil statüsü kazanıyordu.

Bütün bunlar düşünüldüğünde mesele benim açımdan yalnızca bugün hangi belediyenin hangi dili kullandığı tartışmasından ibaret değildir. Türkçenin ortak devlet dili olma niteliğinin doğrudan ya da dolaylı biçimde tartışmaya açılması; Cumhuriyet'in kuruluş felsefesinden çok daha geriye uzanan tarihsel bir devlet geleneğini, ortak vatandaşlık anlayışını ve nihayetinde Türk ulus-devletinin egemenlik anlayışını ilgilendiren bir meseledir.

Bu nedenle bugün tartışmaya açılan şeyin yalnızca Atatürk Cumhuriyeti'nin temel ilkelerinden biri olmadığını, çok daha geniş anlamıyla Türk devlet geleneği ve ortak millî kimlik meselesi olduğunu düşünüyorum.

Bu gelişmeler, Tandoğan'da verilen tepkinin yalnızca o güne ait olmadığını da göstermektedir. Dolayısıyla o meydana farklı siyasi aidiyetlerden insanların bir araya gelebilmiş olmasını sadece başarılı bir miting organizasyonu olarak değerlendirmiyorum. Tandoğan, gerektiğinde Cumhuriyet, millî birlik ve Türk milletinin ortak değerleri etrafında farklı siyasi yapılara mensup insanların yan yana gelebileceğini göstermiştir. Aradan geçen zamanda yaşanan gelişmeler ise bu birlikteliğin bir defaya mahsus kalmaması gerektiği yönündeki düşüncemi daha da güçlendirmiştir.

Bununla birlikte meydana dikkatimi çeken bir başka husus ise sloganlardı. Gün boyunca birçok farklı slogan atılmış olsa da en güçlü karşılık bulan iki sloganın "Ne Mutlu Türküm Diyene" ve "Terörist Bahçeli" sloganları olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim.

Özellikle bu ikinci slogan, Türk milletinin ve Türk milliyetçilerinin bir siyasi figüre yaklaşımının kişilere göre değil, ortaya koyduğu siyasi tutum ve eylemlere göre şekillenebildiğini göstermesi bakımından dikkat çekiciydi. Aynı kitle, geçmişte farklı değerlendirdiği bir siyasetçiyi bugün farklı değerlendirebilmekte; bunu da sloganlarıyla açık biçimde ortaya koymaktadır.

Bu yönüyle Tandoğan Meydanı yalnızca kalabalığın büyüklüğünü değil, Türk milliyetçilerinin güncel siyasi gelişmelere verdiği tepkinin niteliğini de gözler önüne seren önemli bir tablo ortaya koymuştur.

Bu durum aynı zamanda tüm siyasiler ve milliyetçi camianın tamamı açısından temsil görevinin ne kadar önemli ve zor olduğunu göstermektedir. Kitlenin artık yol kazalarına, keskin dönüşlere ve tereddütlere sabrının kalmadığı açıkça anlaşıyor. Türk milliyetçileri, temel hassasiyetlerine bağlı, güvenilir, dürüst ve tutarlı sözcüler tarafından temsil edilmek istiyor. Burada milliyetçi camianın tüm tarafları için çıkarılması gereken ders budur.

Ek olarak altı çizilmesi gereken bir diğer konu ise Türk milletinin birkaç günlük çalışmayla bu kadar hızlı organize olarak 200.000'e yakın bir kitleyi mobilize edebilme ve ortak bir hedef uğruna birleşebilme gücünü hâlâ koruduğunu görmenin beni motive etmesidir. Dolayısıyla kitlenin azim ve kararlılığıyla gurur duyduğumu tereddütsüz bir şekilde söylüyorum.

Diğer yandan Müsavat Dervişoğlu için de bir parantez açmayı fazlasıyla gerekli görüyorum. Akil insan Kadir İnanır hakkında yaptığı çıkışı kişisel olarak sahiplenmekte zorlanmama rağmen, partinin başına geçtiğinde fazla sakin, hatta açık ifade edeyim biraz pasif bulduğum ve "Yaşı böyle bir dönemde liderlik yapmak için biraz fazla mı ileri?" diye düşündüğüm Dervişoğlu'nun bu süreçte yaptığı mitinglerde gösterdiği performans dikkat çekici derecede başarılıdır.

Kendisinin yaptığı konuşma, kişisel olarak şerh düştüğüm ancak kişisel fikir ayrılığı olarak görülüp geçilebilecek tek konu dışında, milliyetçi hassasiyetleri büyük ölçüde yansıtan etkili bir konuşmaydı. Kendisine bu süreçte üstlendiği rolden dolayı bir Türk milliyetçisi olarak teşekkür ediyorum. Türk milliyetçilerinin parti ayrımı yapmaksızın ortak bir hedef uğruna bir araya geldiği toplantı ve gösterilerin Türkiye'nin farklı yerlerinde devam etmesinin önemini de bir kez daha hatırlatıyorum.

Bunun yanında, farklı bir partinin mensubu olmama ve beni daha önce tanımamalarına rağmen bu süreçte yoldaşlık ettiğim Türk milliyetçisi arkadaşlarıma da kişisel olarak samimi bir teşekkür gönderiyorum.

Yazıyı bitirirken şunu özellikle vurgulamak istiyorum: Tandoğan'ın Türk milleti ve Türk milliyetçilerine kazandırdığı en önemli meziyet, gerektiğinde tek bir çağrıyla her şeyi bir kenara bırakarak yeniden birleşebildiklerini göstermiş olmasıdır.

Türk milleti ve Türk milliyetçileri bu süreçten galip çıkabilir; ancak bunun yolu birleşmekten geçmektedir. Şunu anlamamız gerekiyor ki aksi durumda bildiğimiz Türkiye'yi kaybedebiliriz. Üstelik şu anda bunun "çerçeve" hazırlıkları başlamış durumdadır.

Özetle, Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihi boyunca genellikle sol siyaset ile özdeşleşen meşhur sloganı kullanma ve uygulama sırası bu kez bizdedir.

Bu sefer biz:

"Birleşe birleşe kazanacağız." Çünkü sadece birleşirsek kazanacağız!

Bu bağlamda imkânı, vakti ve enerjisi bulunan tüm Türk milliyetçilerini de imkânları ölçüsünde bu süreçte atılacak adımlara destek vermeye davet ediyorum. 16 Ağustos Pazar günü Balıkesir'de gerçekleşecek mitinge de bu gözle bakılması gerektiğini hatırlatıyorum.

Ne Mutlu Türküm Diyene!

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA KAFKASYA CEPHESİ

Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Cephe Durumu

İsmail Can ÖKTEM

Osmanlı Devleti, savaşa girdikten sonra İngiltere, Fransa ve Rusya'nın sömürgesinde bulunan İslam ülkeleri için halifenin gücünü kullanmak istemiştir. 23 Kasım 1914'te halife Cihad-ı Mukaddes ilan etmiş fakat İngiltere'nin basını çok iyi kullanması, Osmanlı için dezavantaj olmuştur. Kafkas Cephesi, 1 Kasım 1914'te Rus ordusunun Türk sınırını geçmesiyle açılan ilk taarruz cephesidir. Kafkas Cephesinin başlıca açılma nedenleri; Rusların Tannenbergh Muharebesi'nde Almanlar tarafından büyük bir bozguna uğratılmaları, Odesa ve Batum çıkarmalarının gerçekleşmemesi, Sarıkamış harekâtı öncesi Köprüköy ve Azap muharebelerinin Türk güçleri tarafından kazanılmış olmasıdır. Bunların yanı sıra Rus istihbarat birimlerinin başarılı olan faaliyetleri sonrasında bölgede Osmanlı Devleti aleyhine gerilen atmosfer ve harbin Rus topraklarına sürüklenmesi halinde Türk ve Müslüman toplulukların isyan edecekleri düşüncesi olmuştur. (DEMİRTAŞ, 2017 s:169).

Köprüköy Savaşları

Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesinde 1 Kasım 1914 tarihinden itibaren cereyan eden önemli muharebeler ve Sarıkamış Harekâtı sonrasında asıl hedefleri Erzurum'u işgal etmek olan General Yudenich kumandasındaki güçlü Rus kuvvetlerine karşı başlamıştır. Güney Kafkasya ve Kuzey İran'a girip Rusların arkasını çevirmek için Başkomutan Enver Paşa, 20 Aralık 1914'te 150.000 kişilik bir Türk kuvvetine Sarıkamış-Ümraniye istikametinde taarruz emri verdi. Bu cephede Rusya'nın da 160.000 kişilik bir kuvveti bulunuyordu. Bu taarruz 22 Aralık 1914'ten 19 Ocak 1915'e kadar devam ettiyse de Türk kuvvetleri 90.000 kişilik bir kaybı yalnızca yüksek dağlar, yol sorunu, soğuk, açlık ve tifüs gibi sebeplerle vermedi!

Hasan İzzet Paşa ve Hafız Hakkı Paşa'nın, Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın emirlerine anlamsız şekilde itaat etmemeleri sonucu harekât zaten başarısız olmuştu.

Hafız Hakkı Paşa'nın istenilen yere geç gelmesi, Hasan İzzet Paşa'nın orduyu galip gelirken bir anda geri çekmesi bütün planları bozmuştur. Hatta Enver Paşa, Naciye Sultan'a "Ben yakında avdeti umarken, şimdi zuhur eden bir hal beni daha bir müddetçik buraya bağladı. 3. Ordunun Komutanı Hasan İzzet Paşa orduyu idare etmek için kendisinde cesaret göremediğini söylüyor... Hep umduğum adamlar böyle çıkıyor." diye sitemde bulunmuştur. Düşmanın üzerine yürü emrine rağmen orduyu tekrar Köprüköy mevkiine çekmiştir. Bu ise moral bozukluğuna ve şikâyetlere sebebiyet vermiştir. Enver Paşa'nın sınır tanımayan gözü karalığı bu subayları korkutmuştur. Sarıkamış'ta -25 ilâ -35 arasındaki soğuklara, donanımsızlığa ve emir komutadaki sorunlara rağmen ciddi kahramanlık gösteren Türk askerleri, bir anlamda kışa mağlup olup karlar içinde erimiş, fakat Ruslara da büyük zayıat verdirmiştir. (ATNUR, 2020 s:84)

Sarıkamış harekâtında Rusların kaybı bizden daha fazladır fakat her seferinde 90.000 askerin şehit edildiği söylemiyle başarının gölgelenmesi canımı sıkılmaktadır. Anlamadığım, ölen Rus ve gönüllü Ermeni milislerini de bizim şehit olan askerlerden mi sayıyorlar? Bu soruyu kendime çok soruyorum fakat bu propaganda Enver Paşa'nın karizmasını çizdirmeye yöneliktir. Enver Paşa'ya karşı yapılmış bir propagandadır. 90.000 bin kişinin Allahuekber dağlarında tek kurşun atmadan donduğu söylemi tamamen safsatadır. Bu sadece Enver Paşa'yı değil orada canlarını veren aziz şehitlerimizi de aşağılamaktadır. Fakat Sarıkamış faciasından sonra Kafkas muharebelerinde Rusya ileri bir harekâtla Muş, Bitlis, Erzurum, Trabzon, Rize, Kars ve Erzincan'ı işgal etmiştir. Hafız Hakkı Paşa, 18 Aralık 1914 tarihinde günlüğüne "Her vakit bütün kalbimle dediğim gibi işte buraya da yazıyorum ki Cenab-ı Hakk bana bu milletin felaketini göstermektense beni öldürsün."

notunu düşmüştür. (BARDAKÇI, 2016 s:91) Hafız Hakkı Paşa bu notu düştükten yaklaşık bir buçuk ay sonra Erzurum'da yakalandığı tifüsten kurtulamayarak şehit olmuştur. Kafkas Cephesi'nde yaşanan gelişmeler, düşmanla işbirliği yapmaları ve Türk tarafının uğradığı zulüm ve ihanet sevk ve iskânı zorunlu kılmıştır. Böylece ordu ve kolordu komutanlarına, isyan eden halkı tek tek ya da topluca başka bölgelere gönderme yetkisi, 27 Mayıs 1915'de Osmanlı Hükümeti tarafından alınan Sevk ve İskân Kanunu ile resmiyet kazanmıştır. Bu kanun Ermeniler tarafından iddia edildiği gibi Türk hükümetinin kendilerine eza-cefa çektirmek istediğinden değil, sivil halkını ve Osmanlı ordusunu Ermeni çetelerine karşı korumak amacı ile hazırlanmıştır. (DEMİRTAŞ, 2017 s: 173) Bugün Sivas'tan öteye pasaportla gitmiyorsak Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa'ya çok şey borçluyuz. Allah onlardan razı olsun. Aziz ruhları şad olsun.

Ardahan'ın Kurtarılması

Ardahan, benim doğduğum memlekettir. Merkez Akyaka (Kodushara) köyündeyim. Ardahan eski sicil defterlerinde doğduğum köy Ortodoks Rus köyü olarak geçer. Babaannemin anlattığına göre annesi Ruslarla yaşamış. Rus çocuklarla beraber dışarıda oyun oynadıklarını anlatır. Fakat Rus çocukların anneleri biz Türkler için "Türkler pistir, onlarla oynamayın." diye tembihlerlermiş. Ardahan, Güneybatı Kafkas Bölgesinin en önemli yerleşim merkezleri olan Kars, Çıldır, Ahılkelek, Ahıska, Artvin, Oltu'dan gelen yollar bu yaylada birleştiğinden; Ardahan, son derece önemli stratejik bir noktada bulunmaktadır. 18 Mayıs 1877'den beri Rusların işgali altında olan Ardahan, Yüzbaşı Hâlid Paşa Rus birliklere karşı mücadeleye başlamış kışın en ağır günlerinde sayıca fazla olan Rus birliklere karşı başarılı bir şekilde mücadele etmiştir. 29 Aralık 1914'te, Ardahan'a halkın coşku ve tezahüratıyla girdiler. Ardahan'a girdiklerinde tablo çok korkunçtu. Ruslar; kaçarken evleri, ahırları, samanlıkları, cephaneliklerini, erzak depolarını ateşe vererek yakmışlar hatta ve hatta Müslüman halka işkenceler, tecavüzler ve katliamlar yapmışlardır. Ardahan'ın kurtarılması şüphesiz çok önemli bir başarıydı fakat Ardahan'ın elde tutulması imkânsız hale gelmişti. 1915 yılında Ruslar tekrar karşı taarruza geçmiş ve 4 Ocak 1915 yılında Ardahan tekrar işgal edilmişti.

Bu işgalde Ruslar, orada bulunan Türk halkına "Türkleri alkışladınız" diyerek masum halkı katletmiştir. En az 40.000 kişinin katledildiği kayıtlarda geçmektedir.

Doğu Karadeniz'deki Durum

Birinci Dünya Savaşı'nın henüz başlarında, Osmanlı Devleti savaşa girmeden önce hükümet tarafından Trabzon'da bazı savunma tedbirleri alınmıştı. İlk girişim koruma bataryaları tesis etmekte. (ÖKSÜZ ve USTA, 2014 s:27) Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Karadeniz'de yapılan Türk-Rus Savaşları Birinci Dünya Savaşı geneline çok etkisi olmamasına rağmen Doğu Karadeniz halkının ve buna bağlı olarak Türk milletinin üzerinde son derece etkili olmuştur. (ALBAYRAK, 2013 s:59) Doğu Karadeniz'deki Türk topraklarını korumak üzere burada bulunan orduya bağlı çok yetersiz bu kuvvetler için Ruslara karşı zayıf düşen cepheleri takviye etmek veya bölgesel olarak kendi başına dövüşmek için yeniden yerel komutan ve yöneticiler seferberlik ilan etmişti. Toplanan bu kuvvetler, milis kuvvetleri olarak yurt savunmasına koşacaklardı. 1916 yılında yapılan bu savaşlar, devletin yaptığı o kadar çok savaş arasında ufak mahalli savaşlar olarak kalmıştır. (ALBAYRAK, 2013 s:60) Doğu Karadeniz bölgesinde görev yapmak üzere, özellikle Trabzon Bölgesi'nden vatan, millet sevdalısı gönüllülerden oluşturulan bu birliklerden bir kısmı, İttihat ve Terakki Partisi ve Teşkilat-ı Mahsusa'nın etkili isimleri tarafından kurulmuştur. İşte bölgedeki gönüllülerden oluşturulmuş Teşkilat-ı Mahsusa alaylarının yukarıda sözü edilen vazifelerine ek olarak diğer bir vazifeleri de Rusların kurup, teşkilatlayarak silah ve mühimmat açısından destekledikleri Ermeni ve Gürcü çetelerini durdurmak, Türk ve Müslümanlara yaptıkları kıyım ve zulümlere son vermektir. 1916'da -esas faaliyet 1916 yılının Nisan-Eylül arasında olmuştur- Ruslar taarruza geçerek şubatta Erzurum'u ve nisanda Trabzon'u düşürmüşlerdi. Rusların, Trabzon'u alması üzerine 3. Türk Ordusunun Rus kuvvetlerini çevirmek için Mayıs ayında Of'a yaptıkları taarruz Haziran ayında sonuçlanmış ve Ruslar Temmuz ayında Gümüşhane, Kelkit ve Erzincan'ı da ele geçirmişlerdi.

Erzurum Tarafındaki Olaylar

1916 yılı ocak ayından itibaren Erzurum yönünde ilerlemeye başlayarak, 21 Ocak 1916'da Erzurum'un kuzeydoğusundaki Tortum'u işgal ettiler. Bundan kısa bir zaman sonra şehrin doğusundaki Korucuk-Kızılkilse hattına yerleşen Rus ordu birlikleri burada bir ay civarı kalarak Erzurum'un zaptı için hazırlanmaya başladılar. Merkezi Karargâhı Erzurum olan 3. Ordu'nun kumandanı Mahmut Kamil Paşa, Erzurum'da Ruslara karşı bir savunma hattı planladıysa da şehrin hemen kuzeydoğusunda bulunan Kargapazarı Dağlarından düşman taarruzuna ihtimal verilmemesi Erzurum'un felaketini hazırladı. 1 Şubat 1916'da Rus Ordu Karargâhını Erzurum'un doğusunda bulunan Hasankale'ye nakleden General Yudenich, verdiği bir emir ile 11 Şubat günü Erzurum taarruzunu başlattı. 12 Şubat sabahı Erzurum'un doğu ve kuzeydoğusunda bulunan önemli tabyalar olan Dolangez Tabyası ve 29 Tümen tarafından dört günden beri savunulan Çobandede Tabyası işgal edildi. Bu olay üzerine Rus ordu birlikleri 14 Şubat 1916'da tüm cephelerden taarruza geçmiş ve bir savunma hattı oluşturulmuş olmasına rağmen 14-15 Şubat gecesinde General Prejevalski komutasındaki II. Türkistan Kolordusu Kargapazarı dağlarının önemli bir geçiş noktası olan Tafta Geçidinden ilerleyerek buradaki tabyayı işgal etti. (YÜKSEL, 2008 s:261) Erzurum Valisi Tahsin Bey'in 19 Ocak 1916'da Talat Paşa'ya verdiği bilgilere göre kolordular Erzurum'daki mevziilerine ricat etmişlerdi ve bundan sonraki muharebeler Erzurum civarında yaşanacaktı. Türk birlikleri Hasankale'den çekilmeden önce Müslüman ahali göç ettikten sonra kasabayı kısmen ateşe vermişti. (TEKİR, 2016 s:46)

Kop Dağı Savunması

1916 Şubatında pek de iyi savaşmadan tarihi kale Erzurum'u Ruslara teslim eden Türkler, düşmanlarına bu yılın en büyük zaferini yaşatmış oldu. Ruslar Erzurum'u aldıktan sonra sıcak denizlere inmek için önlerinde hiçbir engelin kalmadığını düşünüyordu ancak Kop Dağları ve onu savunan Türk askeri, aylarca buna müsaade etmedi. Batılı tarihçilerin de yazdığı üzere Kop Dağı Savaşında, Çanakkale'de muzaffer olmuş askerlerin de gelmesi ile birlikte destanlar yazılmış ve Ruslara ciddi kayıplar yaşatılmıştı. (TEKİR, 2019 s:85)

"Bayburt-Kop Dağı Savunması"nı, Türk tarihinde adı geçen başarılı diğer savunma savaşlarından ayıran ve üstün kılan en önemli fark şudur ki diğer bütün savunma savaşları "Hazırlıklı Savunma" şeklinde yani önceden hazırlanmış tahkimatlı mevzilerde yapılmıştı. Halbuki "Bayburt-Kopdağı Savunması" tamamen "Hazırlıksız Savunma" şeklinde sahra tahkimatı ile yani her askerin yanında bulunan hafif teçhizat ve arazide bulunabilen malzemelerle acele yapılan mevzilerde ifa edilmişti. (ÖZKAN, 2016 s:93) Mareşal Fevzi Çakmak; "Bayburt müdafaası muvaffak olmuş bir Plevne sayılmalıdır. Plevne ordusu, plan gereğince Orhaniye'ye çekilseydi, başarılı olmuş bir Bayburt olurdu." diyerek bu savunmanın önemini çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. (ÖZKAN, 2016 s:93)

1916 Gizli Antlaşmalar ve 1917 Şubat ve Ekim Devrimi

Rusya'daki Şubat İhtilali Rusların Kafkas cephesindeki durumunu da adamakıllı sarstı. Lakin bu cephedeki Türk kuvvetlerinin daha önceki muharebelerde zayıflamış olması, bir kısım kuvvetlerin Irak ve Filistin cephelerine gönderilmiş bulunması ve nihayet tifüs salgını dolayısıyla, Türk kuvvetleri bu durumdan faydalanıp taarruza geçemediler. Ancak Muş ve Bitlis'i alabildiler. Aralık ayında da Rusya ile Osmanlı Devleti arasında mütareke yapıldı. (ARMAOĞLU, 2019 s:104) Kâğıt üzerinde de olsa Rusya'nın İstanbul ve Boğazları almış olması, kendi hissesini elde etme bakımından Fransa'yı da harekete geçirdi ve Rusya ile yapılan anlaşmadan sonra Fransa İngiltere'ye başvurup, Osmanlı İmparatorluğunun Anadolu toprakları hakkında da bir anlaşma yapılmasını istedi. (ARMAOĞLU, 2019 s:101-102) İngiltere, bu konuda Fransa'nın ilk önce Rusya ile anlaşması gerektiği cevabını verdi. Gerçekten Fransa 1915 yılının ilkbahar ve yaz aylarında Rusya ile görüşmelerde bulundu ve Rusya, Suriye ile Adana bölgesinin Fransa'ya verilmesini prensip olarak kabul etti. İngiltere, Fransa ve Rusya arasındaki üçlü görüşmelerin esas konusu Anadolu idi. Bu görüşmeler 26 Nisan 1916'da bir anlaşma ile sonuçlandı.

Bu anlaşma ile: Rusya, bağımsız bir Arap devleti veya Arap devletleri federasyonu kurulmasını ve Suriye, Adana ve Mezopotamya'nın İngiltere ile Fransa arasında paylaşılmasını kabul ediyordu. Buna karşılık, Erzurum, Van, Bitlis vilayetleri ile Van'ın güneyinde Fırat, Muş ve Siirt vilayetleri arasında kalan toprakları ve Trabzon'un batısında sonradan tespit edilecek bir noktaya kadar Karadeniz kıyılarını Rusya alıyordu. (ARMAOĞLU, 2019 s:102) Fransa, Aladağ, Kayseri, Akdağ, Yıldızdağ, Zara, Eğin ve Harput arasında bulunan Anadolu topraklarını alacaktı. Alınan toprakların kesin sınırları sonradan tespit edilecekti. Fakat önce şubatta çıkan Şubat devrimi daha sonra da ekimde çıkan Ekim Devrimi ile Rusya'da 1613-1917 arası Çarlık Rusya'sını yöneten Romanovlar Sülalesi yıkılmıştı. Romanovlar onlar için artık yolun sonu gelmişti. Çünkü Çar II. Nikolay dönemi çöküşün habercisiydi. 1905 Japon-Rus harbinde Japonların ezici üstünlüğü, kötü yönetim, Doğu Cephesinde Almanlara karşı alınan başarısız sonuçlar bu dönemde halk hareketini şiddetlendirmişti. II. Nikolay bu halk hareketini hafife aldı almasına ama sonuç olarak tahtından oldu. Şubat 1917'de Çarın devrilmesinin ardından iktidara gelen geçici hükûmet Ekim Devrimi'yle düştü ve iktidara Marksist ve kendi fikrinin önderi olan Lenin (Leninist) 1917'de Bolşeviklerin ayaklanarak siyasi iktidarı ele geçirmesine önderlik etti. Tarihin dönüm noktalarından biridir. Hatta yıllarca Sovyet Marşında "Partiya Lenina, Sila Narodnaya" yani Lenin'in Partisi, Halkın Gücü nakaratı söylenmiştir. 1917 yılı başlarında Osmanlı Ordusunun durumu gerçekten çok sıkıntılıydı. 1916 yılında Erzurum, Rize, Trabzon ve Erzincan'ı işgal eden Rus Ordusu, Doğu Anadolu'da süren muharebelerde Osmanlı Ordusuna büyük miktarda personel ve malzeme kayıpları verdirmişti. Bu nedenle geride ayakta kalabilecek ve bu cephede askeri harekâtı destekleyebilecek güç kalmamıştı. Avrupa'daki söz konusu cephelere gönderilen birlikler; Osmanlı Ordusunun en iyi teçhiz edilmiş ve personelin eğitimi yönünden de en seçkin birlikleriydi. (GÜLER, 2019 s:120) Bolşevik İhtilali'nin başarılı olması sonrası 3. Ordu Komutanlığı cephesindeki Rus askerleri, beyaz bayraklarla savunma mevzilerinden dışarı çıkarak barış ve Rusya Cumhuriyeti lehinde tezahürat yapmakta ve sürekli olarak karşılıklı konuşma ve görüşme isteklerinde bulunmaktaydılar. (GÜLER, 2019 s:122)

3 Mart 1918 Rusya ve İttifak Devletleri arasında imzalanan Brest-Litovsk Barış Antlaşması ile Rusya, savaştan çekilmiş. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında gerçekleşen bu antlaşmada Osmanlı Devleti'ne Kars, Ardahan, Batum (sonradan Sovyetlere verildi) ve Artvin verildi.

SONUÇ

Kafkasya'ya yönelik Teşkilat-ı Mahsusa faaliyetleri bölgenin özellikle Türk ve Müslüman halklarıyla bağlantılı olarak gerçekleştirilmiştir. Geleneksel istihbarat çalışmalarının yanı sıra, Teşkilat-ı Mahsusa bağlantılı olarak gerçekleştirilen faaliyetlerin amacı Kafkasya'da yaşayan çeşitli unsurları Rusya'ya karşı harekete geçirmektir. Erzurum'da işgalin ilk günlerinde yaşanan olaylardan bir diğeri ise başta Azerbaycan olmak üzere Türk dünyasından buraya yapılan yardım faaliyetleridir. Bu yardım faaliyetleri Azerbaycan'daki bir takım vatanseverler öncülüğünde başlatılmış ve kısa zamanda Türkistan ve Türk dünyasının diğer bölgelerini de içine alarak ciddi boyutlara ulaşmıştır. Çünkü Kafkasya'nın dünyaya açılan yollarının tek kavşak noktası olan Erzurum ve Doğu Anadolu yalnızca Ruslar için değil aynı zamanda Türk dünyası için de önemli bir vatan toprağıdır. Kop Dağı Savunması, Rusların sıcak denizlere inme ve İstanbul ile boğazlara sahip olma tarihi misyonu ile Ermenilerin, bu cephede Ruslarla işbirliği yaparak "Büyük Ermenistan" hayallerini gerçekleştirmelerine de engel olmuştu. Bu arada; Enver Paşa ismi Sarıkamış'tan sadece 61 gün sonra kazanılan ve dünya tarihinin akışını değiştiren Çanakkale Savaşlarında neredeyse hiç geçmez. Enver'siz Sarıkamış'ı anlatamayanlar Çanakkale destanını da Enver'siz yazar. Oysa her ikisinde de Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'dır. Sarıkamış Türk ordusunun Mehmetçiğin en önünde savaşan başkomutan vekili Enver Paşa; döner dönmez Çanakkale'de İngilizlere karşı hazırlıkları başlatan yine Enver Paşa'dır.

Bir milleti yalnızca sınırları değil, hafızası, dili, kültürü ve ortak ülküsü ayakta tutar.

Ziya Gökalp'in hayatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son büyük dönüşümüne tanıklık eden bir aydının hikâyesidir. Fakat onu yalnızca bir şair, sosyolog veya siyaset düşünürü olarak değerlendirmek eksik kalır. Gökalp, imparatorluğun çözülme çağında Türk toplumunun geleceğini yeniden düşünmeye çalışan; Türkçülüğü kültürel bir uyanıştan sistemli bir toplum fikrine dönüştüren ve İttihat ve Terakki'nin düşünce dünyasında güçlü bir yer edinen isimlerin başında gelir. Onun asıl meselesi, yalnızca geçmişi anlamak değildi. Geleceğin Türk toplumunun hangi temeller üzerinde kurulacağını düşünmekti.

23 Mart 1876'da Diyarbakır'da doğan Mehmet Ziya, Osmanlı Devleti'nin siyasi bakımdan büyük bir değişim eşiğinde bulunduğu yıllarda yetişti. Çocukluğu ve gençliği, imparatorluğun farklı bölgelerinde milliyetçilik hareketlerinin yükseldiği, merkezî otoritenin zorlandığı ve Osmanlı aydınlarının devletin geleceğini tartıştığı bir döneme rastladı. Diyarbakır'ın çok kültürlü sosyal ortamı, onun toplum ve kimlik meselelerine erken yaşta ilgi duymasını sağladı. Tarih, felsefe, edebiyat ve sosyal bilimlere duyduğu merak zaman içerisinde onu sıradan bir Osmanlı aydınından farklı bir noktaya taşıdı.

Gökalp'in gençliğinde zihninde giderek büyüyen soru şuydu: Bir devlet siyasi bakımdan zayıfladığında onu ayakta tutacak asıl güç nedir? Bu sorunun cevabını zaman içerisinde "millet" ve "kültür" kavramlarında arayacaktı. Gökalp'in siyasi düşüncesinin şekillenmesinde II. Abdülhamid döneminin siyasi atmosferi önemli bir yer tuttu.

İstanbul'daki eğitim yıllarında muhalif fikir çevreleriyle temas kurdu. Meşrutiyet fikrine ve anayasal yönetime ilgi duydu. Bu faaliyetleri nedeniyle tutuklandı ve Diyarbakır'a döndü. Fakat genç Ziya için bu dönem yalnızca siyasi bir muhalefet deneyimi değildi. Devletin kurtuluşunun yalnızca siyasi

iktidarın değiştirilmesiyle mümkün olmayacağını düşünmeye başladı. Ona göre daha derinde bir mesele vardı: Toplumun kendisi yeniden inşa edilmeliydi. Bu düşünce, ilerleyen yıllarda onun sosyolojiye yönelmesinin de temelini oluşturdu.

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Osmanlı siyasi hayatında yeni bir dönem başladı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, anayasal düzenin yeniden kurulmasında ve sonrasında Osmanlı siyasetinin şekillenmesinde belirleyici güçlerden biri hâline geldi. Gökalp'in hayatındaki en önemli dönüm noktalarından biri de bu süreçte yaşandı. Selanik'e giden Gökalp, burada İttihat ve Terakki çevresine katıldı ve kısa süre içerisinde cemiyetin en önemli fikir adamlarından biri hâline geldi. İttihat ve Terakki'nin siyasi kadroları arasında Talat, Enver ve Cemal gibi isimler öne çıkarken Gökalp, hareketin düşünsel tarafında farklı bir ağırlık kazandı. Onun katkısı, silahlı veya idari güçten ziyade fikir üretme kapasitesiydi. İttihat ve Terakki'nin devlet ve toplum anlayışının şekillenmesinde Türkçülük, millî eğitim, dil, kültür ve toplumsal dayanışma gibi konuların öne çıkmasında Gökalp'in düşüncelerinin önemli etkisi oldu. Bu nedenle onu yalnızca cemiyete mensup bir aydın olarak değil, İttihatçı hareketin ideolojik atmosferini besleyen başlıca düşünürlerden biri olarak değerlendirmek gerekir.

Gökalp'in Türkçülüğü, dönemin milliyetçilik akımlarından etkilenmekle birlikte kendine özgü bir düşünce sistemi oluşturdu. Onun için Türkçülük yalnızca siyasi sınırları genişletmek veya etnik bir üstünlük iddiasında bulunmak değildi. Türkçülük; dilin geliştirilmesi, millî tarihin bilinmesi, ortak kültürün güçlendirilmesi, eğitimin millî bir karakter kazanması ve toplumun kendi tarihsel kişiliğinin farkına varması anlamına geliyordu.

Bu nedenle Gökalp'in Türkçülüğünde kültür kavramı merkezî bir yere sahipti. Ona göre millet, yalnızca aynı topraklarda yaşayan insanların oluşturduğu bir topluluk değildi. Millet; ortak dil, ortak kültür, ortak tarih, ortak ahlak ve ortak ülkü etrafında şekillenen bir dayanışma bütünlüğüydü. Bu anlayış, Türkçülüğün dönem içerisinde daha sistematik ve sosyolojik bir düşünce hâline gelmesine büyük katkı sağladı.

Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak

Gökalp'in düşüncesinin dikkat çekici yönlerinden biri, Türk kimliği ile İslam ve modernleşme arasında bir çatışma görmek yerine bunları aynı toplumsal çerçevede düşünmeye çalışmasıydı. "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" formülü bu yaklaşımın en belirgin ifadesidir. Gökalp'e göre Türk toplumunun modernleşmesi, kendi kültürel karakterini terk etmesi anlamına gelmemeliydi. Bilim ve teknolojinin evrensel kazanımları alınabilir; fakat toplum kendi tarihsel kimliğini koruyabilirdi. Bu düşünce, onun Batılılaşma tartışmalarına getirdiği en önemli katkılardan biridir. Medeniyet evrensel olabilir; kültür ise millîdir. Gökalp'in düşünce sisteminin temel taşlarından biri hâline gelen bu ayırım, daha sonra Türk modernleşmesi tartışmalarında uzun süre etkisini koruyacaktı.

Gökalp'in Türkçülük faaliyetleri yalnızca kitap ve makalelerden ibaret değildi. Türk Ocağı çevresinde yürütülen kültürel faaliyetlere katıldı; konferanslar verdi, yazılar kaleme aldı ve genç aydınların yetişmesinde etkili oldu. Onun amacı Türkçülüğü dar bir siyasi çevrenin düşüncesi olmaktan çıkararak toplumun kültürel hayatına taşımaktı. Şiiri bu noktada önemli bir araç olarak kullandı. Kızıl Elma, Yeni Hayat ve Altın Işık gibi eserlerinde tarih, millet, kültür ve ülkü kavramlarını geniş kitlelere ulaştırabilecek sade ve etkili bir dil kullandı. Gökalp'in başarısı tam da burada ortaya çıktı: Akademik düşünceyi toplumun anlayabileceği bir dile çevirebilmek.

Gökalp'in İttihat ve Terakki ile ilişkisi, hayatının ayrılmaz parçalarından biridir. Fakat onu İttihatçı yapan şey yalnızca cemiyet içerisinde bulunması değildi. Gökalp, İttihat ve Terakki'nin özellikle genç kadrolar üzerinde etkili olan düşünsel çevresinde önemli bir rol üstlendi.

Cemiyetin siyasi kadroları devlet mekanizmasını dönüştürmeye çalışırken Gökalp, bu dönüşümün arkasında bulunması gerektiğine inandığı millî toplum fikrini geliştirdi. Bu yönüyle Gökalp'in İttihatçılığı, siyasi bağlılığın ötesinde bir fikir meselesiydi. O, Osmanlı Devleti'nin yaşadığı krizin yalnızca yönetim değişikliğiyle çözülemeyeceğini savunuyor; toplumun eğitimden kültüre, dilden aile yapısına kadar yeniden düşünülmesi gerektiğine inanıyordu.

Tabii İttihat ve Terakki'nin bütün siyasi uygulamalarını Gökalp'in fikirleriyle özdeşleştirmek doğru değildir. Ancak cemiyetin özellikle 1908 sonrası dönemdeki fikir dünyasının oluşumunda Gökalp'in etkisi küçümsenemeyecek kadar büyüktür. Onun İttihatçılığı, aynı zamanda yeni bir toplum tasavvurunun arayışydı. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı İmparatorluğu çöktü. İttihat ve Terakki iktidarı sona erdi. Gökalp de diğer birçok İttihatçı gibi siyasi ve hukuki baskılarla karşılaştı ve 1919'da Malta'ya sürgün edildi. Malta yılları onun için ağır bir döneme işaret ediyordu. Fakat düşünce hayatı burada sona ermedi. Aksine, imparatorluğun artık geri döndürülemeyecek biçimde sona erdiği bu dönemde Gökalp'in zihni yeni bir toplumun nasıl kurulabileceği sorusuna yöneldi. 1921'de serbest bırakıldığında Diyarbakır'a döndü ve Küçük Mecmua dergisini yayımlamaya başladı. Artık onun düşüncesinin merkezinde Osmanlı Devleti'ni kurtarmaktan çok, yeni bir millî toplumun kültürel temellerini kurmak vardı. 1923'te Diyarbakır milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne giren Gökalp, hayatının son döneminde yeni Türkiye'nin kuruluş sürecine doğrudan tanıklık etti. Cumhuriyet'in ilanından kısa süre önce yayımlanan Türkçülüğün Esasları, onun düşünce dünyasının en sistemli ifadelerinden biri oldu. Bu eser yalnızca Türkçülüğün ne olduğunu açıklamaya çalışan bir kitap değildi. Aynı zamanda yeni Türk toplumunun kültürel, sosyal ve siyasi bakımdan nasıl şekillenebileceğine ilişkin kapsamlı bir tasavvurdu. Gökalp artık geçmişin imparatorluğunu değil, geleceğin toplumunu düşünüyordu. Ancak bu yeni dönemi uzun süre göremedi. 25 Ekim 1924'te, henüz 48 yaşındayken İstanbul'da hayatını kaybetti.

Ziya Gökalp'in hayatını yalnızca doğumundan ölümüne uzanan bir biyografi olarak okumak, onun tarihî ağırlığını anlamaya yetmez. O, Osmanlı Devleti'nin çözülüşünü yalnızca siyasi bir felaket olarak görmedi. Bu büyük kırılmanın içerisinde yeni bir toplumsal kimliğin doğabileceğine inandı. Türkçülüğü bu nedenle yalnızca bir siyasi slogan olmaktan çıkarıp dil, kültür, eğitim, tarih ve toplum anlayışını içine alan geniş bir fikir sistemine dönüştürmeye çalıştı. İttihat ve Terakki içerisinde yer alması, onun bu fikirleri siyasi hayatın merkezine taşımasını sağladı. Türkçülük faaliyetleri ise düşüncelerinin cemiyet sınırlarını aşarak daha geniş bir aydın çevresine ulaşmasına imkân verdi. Gökalp'in tarihî önemi biraz da burada yatar. O, bir imparatorluğun son döneminde "ne kaybettik?" sorusuyla yetinmeyip, "Bundan sonra nasıl bir millet ve nasıl bir toplum kuracağız?" sorusunu sordu. Bu soruya verdiği cevaplar elbette kendi döneminin şartları, tartışmaları ve sınırları içerisinde değerlendirilmelidir. Fakat onun Türk düşünce tarihindeki etkisi, bu cevapların çok ötesine uzanır. Çünkü Ziya Gökalp, Türkçülüğü yalnızca bir duygu olmaktan çıkarıp üzerinde düşünülmüş, kavramsallaştırılmış ve toplumsal bir programa dönüştürülmeye çalışılmış bir fikir hâline getiren en önemli isimlerden biridir.

İttihat ve Terakki'nin siyasi tarihinde Talat, Enver ve Cemal Paşalar nasıl ayrı bir yere sahipse, hareketin fikir tarihinde de Gökalp'in yeri başkadır. Onun silahı cephede değil, kalemindeydi. Mücadelesi yalnızca iktidar için değil, toplumun nasıl şekilleneceği üzerineydi ve geride bıraktığı miras, bir imparatorluğun sonundan doğan şu düşüncede özetlenebilir: "Bir devlet yıkılabilir; fakat bir millet, kendi kültürünü ve hafızasını yeniden kurabildiği sürece tarih sahnesinden çekilmek zorunda değildir."

ÜçYediDokuz

HÜRRİYET · ADALET · EŞİTLİK · KARDEŞLİK

YENİ NESİL ANALİZ | HAFTALIK GÜNDEM

Bilgi, Yorum, Perspektif... Hepsi Tek Kanalda!

HEMEN ABONE OL!

Youtube@Ücyedidokuz

BİRLİK VE İLERLEME
DÜŞÜNCE DERNEĞİ

BİRDER
AKADEMİ